

РОЗВИТОК ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ І МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ



2008

Зміст

Передмова	3
Резюме дослідження.....	4
1.1. Напрямок міграції	6
1.2. Характеристики мігрантів.....	9
1.3. Тенденції на ринку праці.....	10
1.4. Освіта	13
1.5. Юридичні рамки	16
1.6. Інституційні рамки	16
1.7. Двостороннє та міжнародне співробітництво у питаннях міграції.....	17
2. Методологія дослідження.....	18
3. Результати дослідження потенційної міграції.....	21
3.1. Соціо-демографічні і освітні характеристики.....	21
3.2. Наміри поїхати закордон	23
3.3. Очікування потенційних мігрантів.....	26
3.4. Рівень готовності до міграції.....	30
4. Мігранти, що повернулися: результати дослідження.....	31
4.1 Соціо-демографічні характеристики	31
4.2. Історія міграції.....	32
4.3. Умови проживання та праці в основних країнах призначення	37
4.3.1.Працевлаштування та професійний статус.....	37
4.3.2.Навчання закордоном.....	39
4.3.3.Соціальна інтеграція,.....	39
4.3.4. Перекази заробітків мігрантів.....	40
4.4. Досвід повернення	41
4.4.1. Причини повернення.....	41
4.4.2. Повернення та розвиток.....	42
4.5. Майбутні плани щодо міграції	43
5. Оцінка результатів дослідження.....	44
Додаток 1 – Історичний огляд міграції.....	48
Двосторонні угоди України щодо взаємного визнання кваліфікацій....	50

Передмова

У 2006 році, Європейський фонд професійного навчання (European Training Foundation - ETF) розпочав пілотне дослідження зв'язків між міграцією, системами освіти та навчання та ринком праці. Оскільки наявних знань щодо загальних наслідків міграції в сфері освіти та працевлаштування недостатньо, підхід до дослідження цієї проблеми з боку ETF включає кабінетне дослідження, поїздки до країн з метою збору інформації та проведення опитування у п'яти обраних країнах, а саме: Албанії, Єгипті, Молдові, Тунісі та Україні; деякі з них є традиційними, а деякі новими країнами походження емігрантів до ЄС

Для української частини дослідження, з метою проведення опитування та первинного аналізу даних, було залучено місцеву організацію, ГФК Юкрейн,.

Поїздка до України з метою збору інформації відбулася у липні 2007 року за участі команди експертів Європейського фонду професійного навчання та спеціалістів ГФК Юкрейн. Протягом поїздки було проведено низку зустрічей з ключовими зацікавленими сторонами з українського боку, включаючи Міністерство праці та соціальної політики, Державний центр зайнятості, Міністерство освіти і науки, Конфедерацію роботодавців України, Інститут демографії та соціальних досліджень, представництва Міжнародної організації міграції, Міжнародної організації праці, Світового банку, Канадське посольство.

Європейський фонд професійного навчання висловлює велику подяку Міністерству праці та соціальної політики, зокрема пані Наталії Івановій, колишньому заступнику Міністра праці та соціальної політики, за неоціненну підтримку.

Командою експертів Європейського фонду професійного навчання, до складу якої увійшли Наталія Іванова, Франческо Панзика, Хесус Алькезар, та Тімо Куусела, було проведено аналіз на основі щодо результатів опитування потенційних мігрантів та мігрантів, що повернулися. Попередній звіт було підготовлено та надіслано для ознайомлення та затвердження до Міністерства праці та соціальної політики.

Результати та попередні висновки цього дослідження були представлені відповідним зацікавленим сторонами в Україні на семінарі, який відбувся 2 липня 2008 року у Києві. Результати дебатів були включені до фінального звіту з метою їх представлення широкому загалу.

Резюме

У 2006 році Європейський фонд професійного навчання¹ розпочав пілотне дослідження зв'язків між міграцією, системами освіти та навчання та ринком праці. У 2007 році дослідження було поширене і на Україну. Для опитування було сформовано вибірку у 2100 респондентів (1086 потенційних мігрантів та 1014 мігрантів, що повернулися). Результати було внесено в базу даних і проаналізовано експертами Європейського фонду професійного навчання та місцевими експертами.

Відсутність можливостей для високих заробітків залишається головною причиною міграції. Близько однієї четвертої всього українського населення віком 18-40 р. (26.7%) серйозно розглядає можливість міграції, причому 19% з них зазначають високу ймовірність залишити Україну протягом наступних 2-х років. Однак реальна готовність мігрувати є нижчою, оскільки значно менша частка людей мають міжнародні паспорти та спроможні фінансувати свою поїздку. Абсолютна більшість потенційних мігрантів планує мігрувати на відносно короткий термін (1-2 роки). Лише 8,8% з них планують емігрувати назавжди. 56.5% респондентів вважають, що досвід набутий ними за кордоном покращить їхні можливості працевлаштування в Україні після повернення.

Найпопулярніші країни призначення – Росія, Німеччина, Італія, США та Великобританія. За нашими прогнозами можна очікувати збільшення частки мігрантів до Німеччини, Великобританії, Іспанії, США і Канади із паралельним зменшенням міграції до Росії, Польщі та Чехії. Це є наслідком того, що в процесі економічного розвитку зарплати в Україні наближаються до рівня сусідніх пострадянських країн. Натомість міграція до країн ЄС, як очікується, зросте.

25.4% потенційних мігрантів висловили намір відвідати навчальні курси перед міграцією (серед мігрантів, що повернулися, лише 11% відвідували такі курси) , переважно респонденти мали на увазі мовні курси.

Потенційні мігранти є більш обізнаними (27.6%) із міграційними програмами, які пропонують державні та приватні організації, ніж мігранти, що повернулися (20%). На жаль, це підвищення рівня обізнаності серед потенційних мігрантів порівняно із мігрантами відбулося не за рахунок мігрантів до країн ЄС, а лише за рахунок мігрантів до Росії та Північної Америки.

Цікаво, що потенційні мігранти з вищим рівнем швидше від інших планують залишити країну (тобто протягом наступних 6-ти місяців).

48,5% потенційних мігрантів знають хоча б одну іноземну мову. В той же час, 30.8% (не враховуючи потенційних мігрантів до Росії) потенційних мігрантів планують мігрувати без знання мови країни призначення. Відсоток респондентів, які зовсім не знають мови країни призначення, надзвичайно високий серед осіб, що планують мігрувати до країн ЄС (37.1% проти 12.2% серед тих, хто планують їхати до Північної Америки). Головні сектори зайнятості, в яких планують шукати роботу потенційні мігранти закордоном, збігаються із тими, в яких працювали мігранти, що повернулися: будівництво, домогосподарство і торгівля. Серед потенційних мігрантів до країн ЄС є найбільша частка тих, хто планує працювати в сфері домогосподарства. Загалом серед потенційних мігрантів більше, ніж серед мігрантів, що повернулися, спеціалістів у галузі інформаційних технологій.

18.8% потенційних мігрантів планують обіймати посади некваліфікованих робітників (тоді як 40% мігрантів, що повернулися, виконували некваліфіковану роботу закордоном), а 30% планують працювати як спеціалісти (на противагу 10% мігрантів, що повернулися). Більшість мігрантів повернулася додому добровільно. Лише 25% мігрантів з ЄС та

¹ Заснований у 1990, Європейський фонд професійного навчання сприяє 30 країнам-партнерам у впровадженні систем розвитку людських ресурсів найвищого рівня. Його метою є обмін досвідом у впровадженні освітньої та навчальної політики в різних регіонах та культурах. Представляючи Європейський Союз, Європейський фонд професійного навчання допомагає країнам-партнерам у підвищенні освіти та кваліфікаційного рівня населення з метою покращення умов життя, розвитку громадянського суспільства та демократичного ладу, при яких поважаються людські права та культурна різноманітність.

Північної Америки були вимушені повернутися у зв'язку із закінченням терміну прийому на роботу чи дозволу на перебування в країні.

Головна пряма вигода міграції – це покращення індивідуального соціально-економічного статусу мігрантів, а також, покращення умов проживання інших членів їх сімей, що залишились) в Україні зокрема через грошові перекази. Більшість опитаних потенційних мігрантів (67.9%) планують робити грошові перекази в Україну; половина мігрантів, що повернулися, періодично надсилали гроші додому.

Сума грошових переказів залежно від джерел і методології оцінюється від 0.7% до 25% валового внутрішнього продукту. Згідно з дослідженням мігрантів, що повернулися, грошові перекази в основному використовуються для оплати поточних життєвих витрат родичів вдома.

Грошові перекази також сприяють розвитку людського капіталу. Більш, ніж 16% мігрантів, що повернулися, витрачали грошові перекази на освіту. Деяка частка мігрантів, що повернулися, стверджують, що їхні родини інвестували грошові перекази в бізнес (3.3%). На противагу грошовим переказам заощадження мігрантів частіше вкладаються у бізнес (8.7%) чи у власність (22.8%). Мігранти, що повернулися, з вищою освітою частіше інвестують свої грошові заощадження в бізнес.

Більшість мігрантів, що повернулися (72.9%), найнялися на роботу після повернення додому, 6.6% самі стали роботодавцями, а 11.1% - самозайнятими. Порівняно невелика частка приватних підприємців може пояснюватись відносно молодим віком мігрантів, що повернулися, а також коротким терміном їхньої трудової міграції – через це вони не мають достатнього досвіду та фінансового капіталу для підприємницької діяльності. Дослідження показує, що закордонний досвід допомагає знайти кращу роботу, незважаючи на значний рівень неефективного використання інтелектуального потенціалу, коли 35.5% високоосвічених мігрантів, що повернулися, були закордоном некваліфікованими робітниками.

Деякі кроки до кооперації у сфері управління міграцією вже зроблені. Україна ратифікувала 12 двосторонніх угод щодо взаємного працевлаштування, у тому числі з Латвією, Польщею, Португалією та Словаччиною. Міністерство закордонних справ України проводить переговори з Іспанією щодо вироблення угоди про регулювання процесів трудової міграції. Уряд також розпочав роботу над розробкою подібної угоди з Італією. Однак деякі урядовці вважають подібні угоди неефективними².

В цілому, більшість ініціатив у сфері міграції походить від неурядових організацій: МОМ, МОП, Світового банку та інших. Ці ініціативи включають програми щодо запобігання торгівлі людьми, розробку рекомендацій щодо міграційного менеджменту, розширення легальних міграційних каналів, інформаційного забезпечення та навчальних курсів для мігрантів. Однак зусиль неурядових організацій не достатньо для вирішення проблеми нелегальної міграції. Взаємні зусилля урядів України та країн ЄС є необхідними для розширення легальних каналів трудової міграції.

² <http://uaforeignaffairs.com/article.html?id=78>,

1. Міграційні потоки та їх характеристики

Протягом останніх двох сотень років в Україні було виділено чотири масові хвилі еміграції. Перша хвиля розпочалася у другій половині 19-го сторіччя і тривала до початку Першої Світової Війни (дивіться історичний огляд у додатку 1). За цим були дві хвилі еміграції протягом радянського періоду. Остання хвиля рахується з 1991 - після того, як Україна набула незалежності³.

Напрямок міграції

Масова міграція робочої сили перетворилася на знакову характеристику 1990х років. На початку праця мігрантів мала форму самозайнятості, так званої "човникової" торгівлі⁴, коли люди везли невелику кількість товарів місцевого виробництва на продаж закордон, потім купували іноземні товари і везли їх продавати в Україні. Польща, Угорщина, Туреччина та Китай були основними напрямками для такого роду торговців. Найбільш успішні «човники» набували підприємницького досвіду і накопичували стартовий капітал для відкриття нового бізнесу.

Типова стратегія сучасних мігрантів полягає в тому, щоб знайти тимчасову роботу закордоном. Після того, як терміни їх домовленостей добігають кінця, вони зазвичай повертаються додому і залишаються там на деякий час. Більшість з них знову емігрують, зазвичай до країн попередньої міграції⁵. Ця тенденція була підтверджена дослідженням Європейського фонду професійного навчання: більшість потенційних мігрантів та 75% мігрантів, що повернулися назад до України після двох років, висловили намір залишитися закордоном на декілька років або менш тривалий період.

В різних джерелах наводяться різні дані щодо міграції. Велика розбіжність в існуючих даних щодо міграції деякою мірою пояснюється тимчасовістю міграції. У Росії, наприклад, кількість українських іммігрантів коливається від 1 до 3 мільйонів під час літнього сезону. Також існують прикордонні мігранти, зокрема між Україною та Білоруссю. Важче підрахувати прикордонну дрібну торговельну діяльність, а саме між Україною та Польщею, між Україною та Туреччиною⁶. Крім того, дані щодо міграційних потоків з України є неповними, оскільки вони не включають велику кількість нелегальної або незареєстрованої міграції. Деякі дослідники оцінюють кількість мігрантів від 1 до 5 мільйонів⁷, та навіть більше, до 7 мільйонів осіб⁸.

Згідно зі звітом МОМ 2005 року, трудових мігрантів з України закордоном нараховувалось 2,1 мільйонів⁹, тоді як експертні дані Інституту народознавства НАНУ, представлені у квітні 2008, свідчать про 4,5 мільйонів українських трудових мігрантів. Зокрема, в Росії перебуває понад 2 млн українців, в Італії - 500 тис., у Польщі - понад 450 тис., в Іспанії - 250 тис., в Португалії - 75 тис., у Чехії - 150 тис., в Греції - 75 тис., в Нідерландах - 40 тис., у Великій Британії - близько 70 тис., у США - близько 500 тис.¹⁰.

³ Україна стала незалежною 24 серпня 1991

⁴ Olena Malynovska, Caught Between East and West, Ukraine Struggles with Its Migration Policy.

⁵ Лібанова Е., Позняк О., 2002b. Зовнішні трудові міграції населення України

⁶ <http://www.compas.ox.ac.uk/publications/papers/Country%20Report%20-%20Ukraine%20-%20Duvell.pdf>

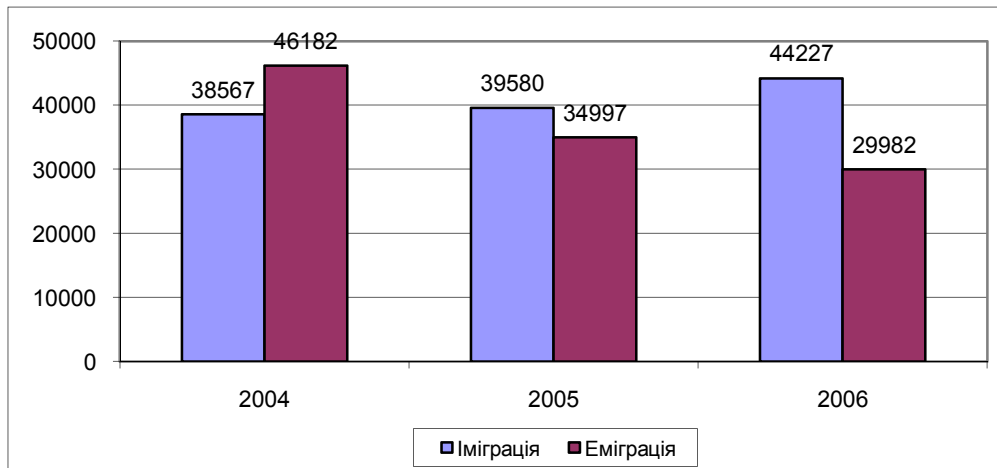
⁷ Гайдуцький А. 2007; Лібанова Е., Позняк О. 2002а та 2002b

⁸ Чисельність 7 млн. була озвучена українською уповноваженою з прав людини Ніною Карпачовою під час її виступу в парламенті в 2003р. В самому звіті зазначається 5 млн. як можлива верхня межа.

⁹ Labour Migration Assessment for the Western Newly Independent States (WNIS), International Organization for Migration, 2006.

¹⁰ <http://www.iom.org.ua/index.php?page=news&id=187&type=news>

Графік 1: Потоки міграції

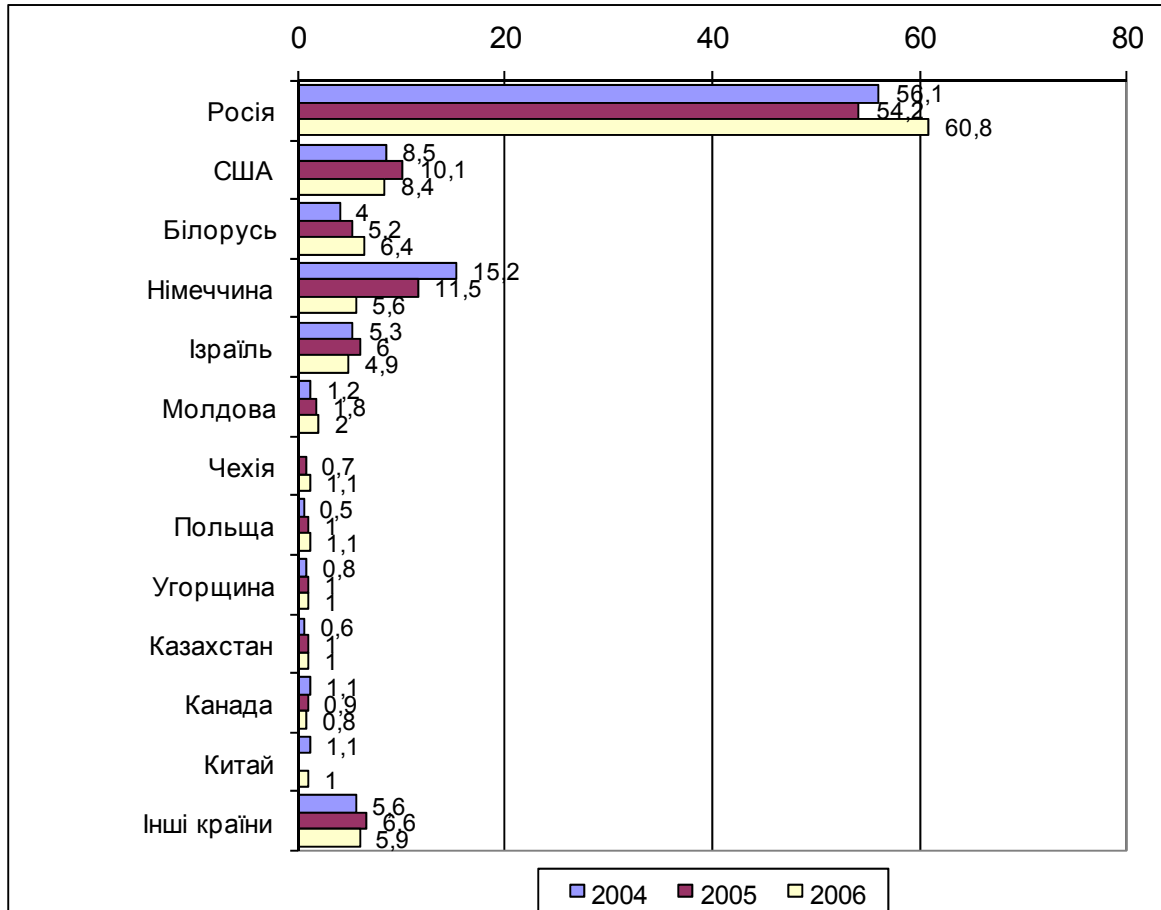


Джерело: Держкомстат.

Згідно з даними Державного комітету статистики, основною країною призначення офіційних емігрантів залишається Російська Федерація (дивіться графік 2 нижче). Згідно з даними дослідження Європейського фонду професійного навчання щодо мігрантів, що повернулися, основними країнами були Росія, Польща, Італія, Чехія та Німеччина.

Хоча офіційні дані вказують на те, що міграційні потоки вищі в східних регіонах, ми повинні мати на увазі, що нелегальна міграція зазвичай спрямована до країн ЄС, тому можна припустити, що міграційні потоки із західної України, ймовірно, дуже недооцінені в офіційній статистиці. Оскільки Росія не вимагає віз від українських громадян, нема ніякого стимулу для тих, хто планує працювати там, пересікати кордон незаконно.

Графік 2 : Країни призначення



Джерело: Держкомстат.

Найважливішим фактором, що впливає на рішення вирушити на заробітки закордон, є можливість отримувати вищу заробітну плату¹¹. Соціальні мережі також є важливим фактором, що сприяє міграції. Географічна близькість є ще одним визначальним фактором, що впливає на міграційні потоки: українці, які мешкають у східних регіонах країни, частіше шукають роботу у Росії, в той час, як мешканці західних регіонів більш схильні шукати роботу у ЄС.

Імміграція є питанням не менш важливим для України, ніж еміграція. Більшість іммігрантів приїхали в Україну з колишніх країн СРСР (дивіться графік 2). Згідно зі звітом Державного комітету статистики, у 2006 році 77% іммігрантів походили з території СНД, при цьому ця цифра зростає до 96% для сільської місцевості. Ці іммігранти можуть стати для України новим джерелом робочої сили на селі, брак якої стає все більш відчутним у процесі старіння сільського населення, міграції жінок і молоді до міст. Головні країни походження іммігрантів до України - Росія, Молдова, Узбекистан і Південний Кавказ. У 2006 році також відбувся істотний притік іммігрантів з Китаю. Але реальна кількість нелегальних іммігрантів в Україні лишається невідомою (так само, як і реальна кількість емігрантів з України), тому ми не можемо оцінити їх вплив на українську економіку. Деякі експерти вважають, що в Україні вже близько 1 мільйона нелегальних мігрантів¹². Так чи інакше їх чисельність швидко зростає: згідно із Державною митною службою України кількість нелегальних мігрантів у 2007, порівняно з 2006, збільшилася удвічі¹³. Соціологічні дослідження іммігрантів зазвичай сфокусовані на специфічних спільнотах іммігрантів. Згідно з різними дослідженнями іммігранти з бідних країн зазвичай займають некваліфіковані робочі місця – в торгівлі, в сільському господарстві і т.п. На даний момент українці в основному не розглядають мігрантів як конкурентів за робочі місця, але ця ситуація може змінитися¹⁴.

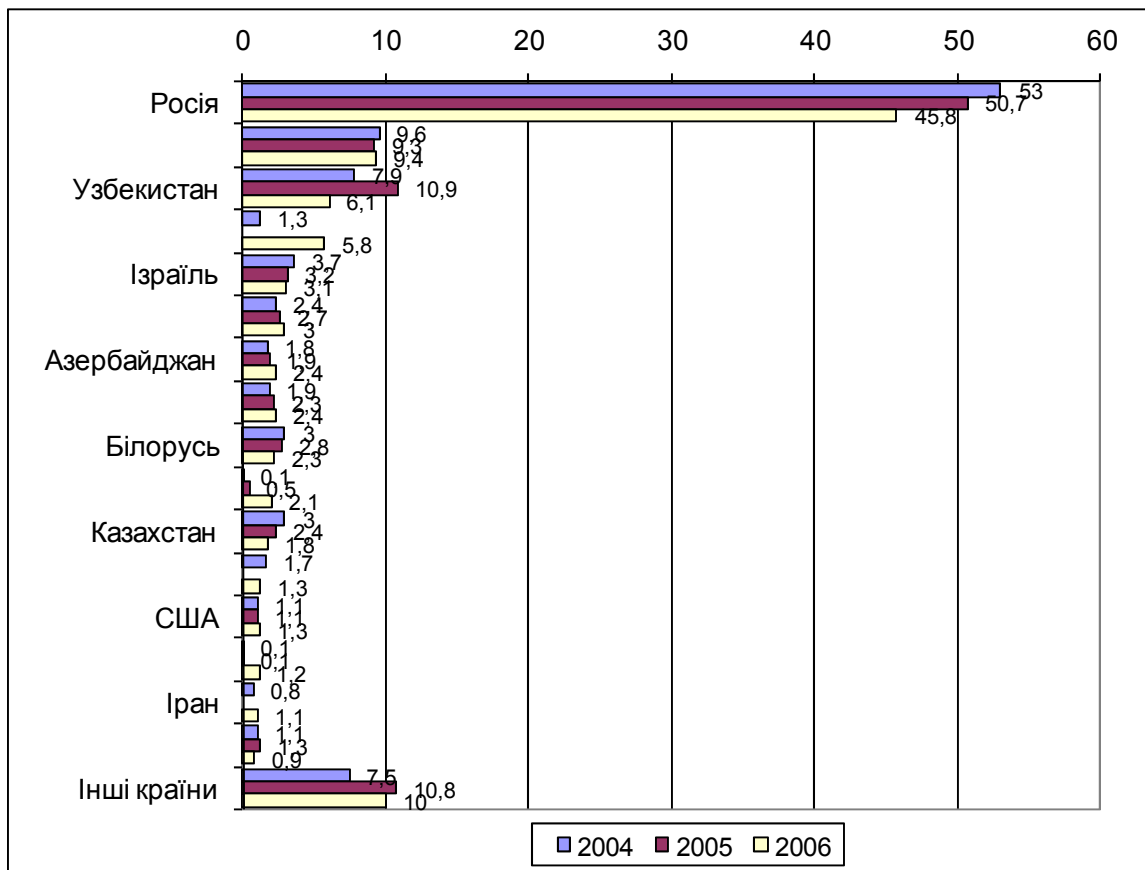
Графік 3: Офіційна імміграція: Країни походження (%)

¹¹ Дослідження торгівлі людьми: Білорусь, Болгарія, Молдова, Румунія, Україна. Підготовлено ГФК Юкрейн для ІОМ, 2006

¹² <http://www.unian.net/ukr/news/news-255373.html>

¹³ <http://www.11channel.dp.ua/news/dp/2007/03/20/12983.html>

¹⁴ Popson, N. Migration in Ukraine and the Case of Kyiv: Suggestions for Preparation of a Research Agenda. Available at http://www.ukrainianstudies.uottawa.ca/pdf/P_Popson.pdf



Джерело: Держкомстат.

1.2 Характеристики мігрантів

Більшість українських трудових мігрантів є чоловіками (70%)¹⁵. Частка чоловіків була вищою у середині 1990х років, коли будівельна діяльність була основною для мігрантів. Міграція жіночої робочої сили почалася на початку 2000х років у відповідь на великий попит на послуги домробітниць та догляд за членами родини. Згідно зі звітом Інституту соціології¹⁶ 2005 року, вік більшості трудових мігрантів між 20 та 49 роками. Щодо походження мігрантів, найбільша їх кількість припадає на сільську місцевість та маленькі міста.

В той час, як рівень освіти мігрантів є досить високим, більшість із них закордоном обіймали посади, що не вимагають високого інтелектуального рівня. У 2001 році освітній рівень мігрантів в середньому складав 11,3 років навчання у освітніх закладах, що перевищує обов'язкові десять років. У 2001 році, рівень освіти мігрантів був на 5,9% вище ніж в середньому по країні: 20,6% мігрантів мали середню спеціальну або вищу освіту, 25,6% технічну освіту, 43,3% здобули повну середню освіту, а у 10,5% рівень освіти був нижче середнього¹⁷.

Перекази заробітків мігрантів

¹⁵ Labour Migration Assessment for the WNIS countries. International Organization for Migration, 2006.

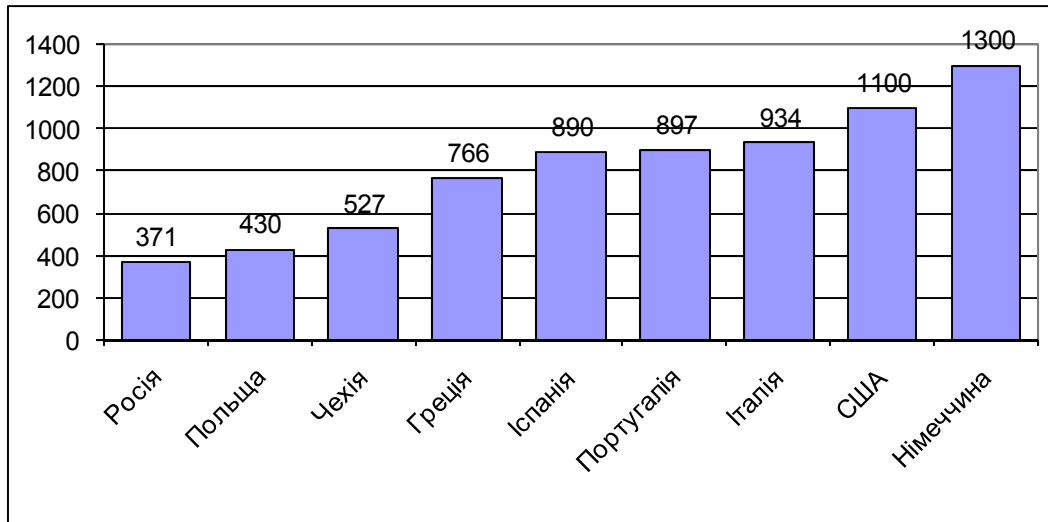
¹⁶ http://www.iom.org.ua/img_collection/file/lab_mig_ass_2006ENG.pdf

¹⁷ Хомра, О., 2006.

Перекази¹⁸ заробітків емігрантів становлять суттєву частину ВВП України. Згідно зі звітом Національного банку України у 2006 році перекази заробітків емігрантів становили про 5,6 мільярдів доларів.

Наведений нижче графік надає оцінки розподілу заробітків у різних країнах:

Графік 4: Оцінки місячних заробітків українських трудових мігрантів у 2005 році (\$)



Джерело: Гайдуцький А., 2007

Отже, відносно високі заробітки пропонують у країнах-лідерах світової економіки, як-то США, Німеччина та Італія, при цьому найнижчі заробітки у Росії та Польщі, де перебуває найбільша кількість українських мігрантів. Тому країни з найвищими заробітками (Німеччина, США, Італія) є найбільш привабливими для потенційних мігрантів¹⁹. Однак окрім заробітків є ще й інші фактори, що визначають напрямки міграції.

1.3. Тенденції на ринку праці

Як і багатьох інших країнах Східної Європи, перехідний стан економіки в Україні призвів до переходу від домінування промисловості до розвитку сектору послуг, тим самим попит на робочу силу змістився з «синіх комірців» на «білі комірці». Крім того, більш прибуткові підприємства схильні надавати переваги більш сучасним технологіям, ніж менш прибуткові, що в свою чергу підвищує попит на робітників з вищою кваліфікацією.

Робочі місця скорочуються в основному у промисловості та сільському господарстві, та у видах діяльності, які вимагають базових навичок. Більшість робіт – більше 50 % – створюють великі фірми. Це нетипово і є віддзеркаленням структури української економіки, в якій ще й досі домінують великі підприємства. В інших перехідних економіках спостерігається менша роль великих підприємств у загальному працевлаштуванні та створенні робочих місць²⁰.

З 2000 року Україна демонструвала високі економічні показники, а рівень бідності суттєво зменшився. ВВП зростало в середньому на 7.2% щорічно протягом періоду з 2000 до 2003 роки. Промисловий сектор, приватне споживання та експорт товарів та послуг стали основними факторами, що сприяли зростанню у 2004 році. Однак після буму у 2005 році (за офіційними оцінками, ВВП піднявся до 12%) економічний розвиток відчутно уповільнився, а темпи зростання впали до 2.6%. Темпи зростання знову прискорилися у 2006 році і сягнули більше 6%. Очікувалося, що у 2007 році вони залишаться на тому ж

¹⁸ Під грошовими переказами в даному звіті розуміється переказ коштів трудовими мігрантами в їхні рідні країни.

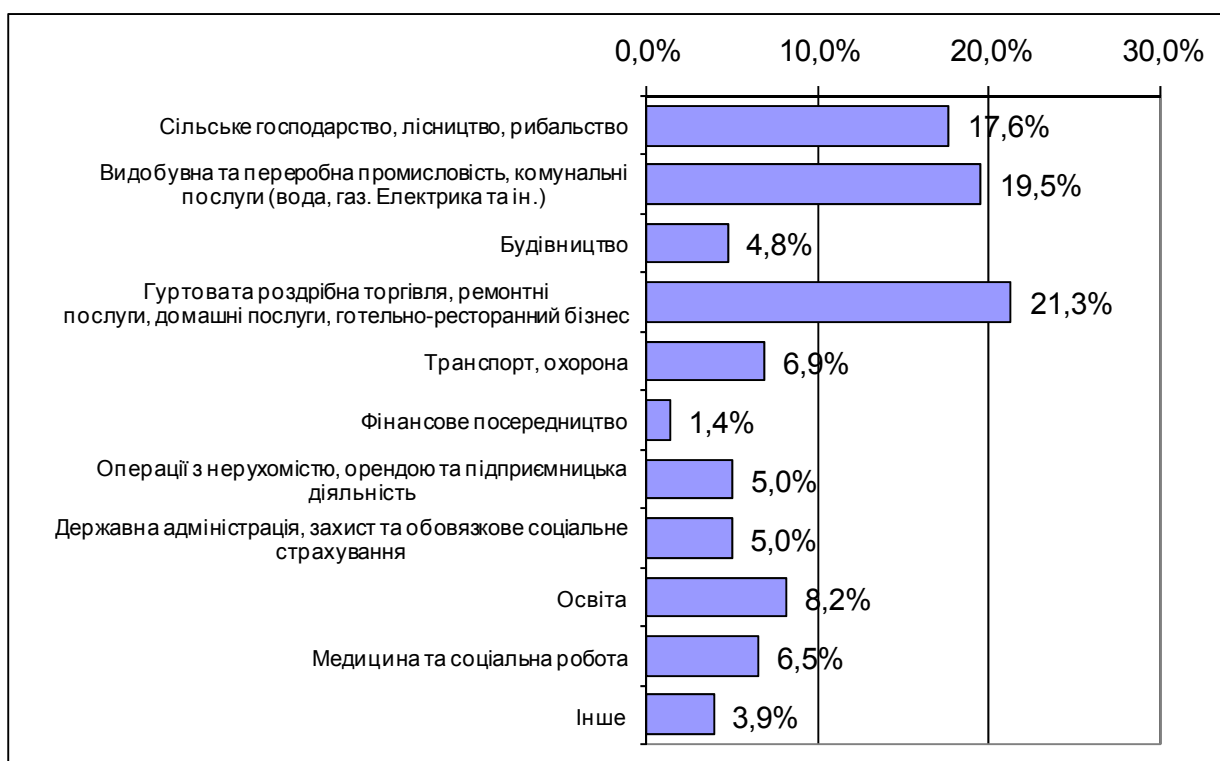
¹⁹ Дослідження торгівлі людьми: Білорусь, Болгарія, Молдова, Румунія, Україна. Підготовлено ГФК Юкрейн для МОМ, 2006

²⁰ Transition from School to Work. ETF, 2006

самому рівні. Збільшення інвестицій та покращання зовнішнього попиту компенсували збої у постачанні, спричинені вищими цінами на паливо, які зрештою завдали меншої шкоди українській економіці, ніж очікувалось. Внутрішній попит із фокусом на інвестуванні замість приватного споживання стане ключовим фактором зростання ВВП у майбутньому.²¹

Рівень економічної активності у 2007 році становив 71.7% (чоловіки: 75.0%; жінки: 68.2%). Рівень зайнятості у 2007 році становив 58.7% (чоловіки: 64.3%; жінки: 53.7%). Найбільш популярними секторами працевлаштування є торгівля, ремонтні послуги та готельний бізнес, за ними йдуть видобувна промисловість, обробна промисловість, енерго- та водопостачання (дивіться графік 5).

Графік 5. Працевлаштування населення за сферою діяльності, 2006 рік



Джерело: МОП, база даних щодо робочої сили, на основі Дослідження робочої сили.

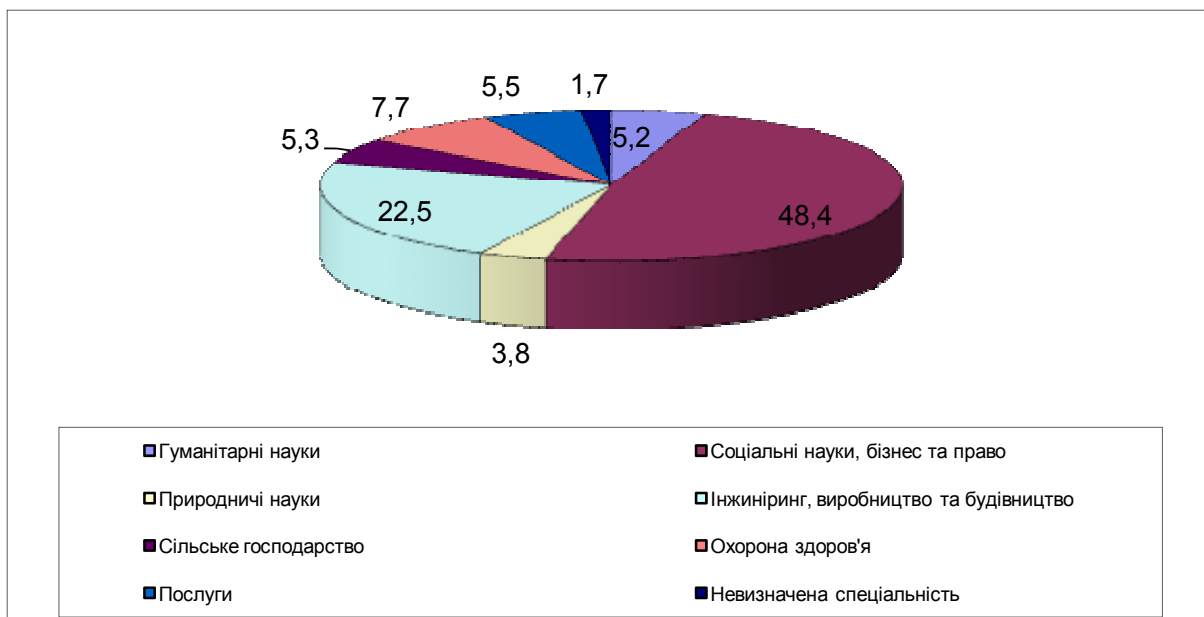
За даними Асоціації регіональних кадрових агентств України²², кількість юристів, бухгалтерів, економістів, менеджерів з продажу та фінансових спеціалістів перевищує ринковий попит на них (дивіться графік 6) Цю проблему вони пов'язують зі стадним ефектом популярності цих професій серед молоді. З іншого боку, існують складнощі з підбором кандидатів на більшість позицій. Існують "гарячі" вакансії на інженерів-технологів, хіміків, спеціалістів з будівництва та спеціалістів у сфері охорони довкілля. Спеціалісти АРКА висувають припущення, що дефіцит кадрів у цих сферах пов'язаний із низькою заробітною платою та невідповідним рівнем підготовки у освітніх закладах. За даними АРКА також зростає попит на спеціалістів з PR, страхування та торгівлі.

Графік 6 – Випускники вищої освіти широкого профілю у % (2006)

²¹ ETF Country Plan 2008 for Ukraine.

[http://www.etf.europa.eu/web.nsf/Pages/CountryPlan_EN?OpenDocument&c=UKR&EMB=/web.nsf/\(GetActiveCountryPlans\)/99D3F10C94E5C5F7C1257424004F7EDD?OpenDocument&LAN=EN?Opendocument](http://www.etf.europa.eu/web.nsf/Pages/CountryPlan_EN?OpenDocument&c=UKR&EMB=/web.nsf/(GetActiveCountryPlans)/99D3F10C94E5C5F7C1257424004F7EDD?OpenDocument&LAN=EN?Opendocument)

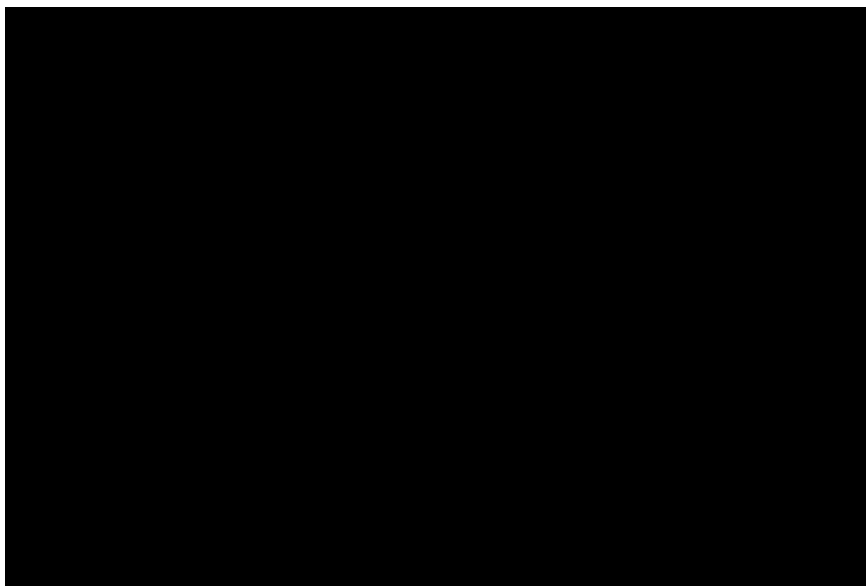
²² <http://www.arka.com.ua/>



Джерело: Інститут Статистики ЮНЕСКО (www.uis.unesco.org)

Протягом наступних 20 – 25 років чисельність населення в усіх вікових групах молоді знизиться. Між 2020 та 2030 роками очікується зростання частки молоді, що сприятливо позначиться на складі робочої сили. Хоча за останні роки потік новачків на ринок праці перевищив потік тих, хто йде з ринку, протягом наступних декількох років ця тенденція зміниться на протилежну, що створить сприятливі умови для молоді²³.

Графік 7. Прогноз щодо молоді до 2050 року

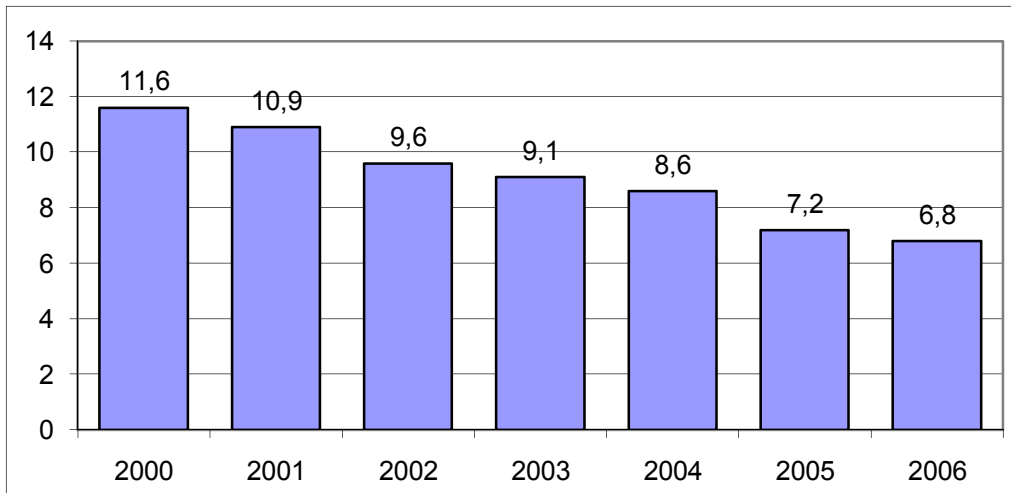


Джерело: Інститут демографії та соціальних досліджень

²³ Дослідження ETF: The Transition from Education to Work, 2006

Експерти зазвичай називають високий рівень безробіття серед найважливіших причин міграції робочої сили, але згідно з офіційними даними, безробіття не є достатньо вагомим фактором, що призводить до міграції українців. Згідно з даними МОП, 6.8% робочої сили були безробітними у 2006 році²⁴. Цей показник відповідає даним щодо середнього рівня безробіття у зоні ЄС (7.1% у 2006 році, згідно з Євростат), та є набагато нижчим, ніж безробіття в інших східноєвропейських країнах (наприклад, Польща 13.8%; Словаччина 13.4%²⁵). Звіти щодо динаміки ринку працевлаштування в Україні свідчать про постійне зниження рівня безробіття, з 11.6% у 2000 році до 6.8% у 2005 році, як показано на графіку 8.

Графік 8: Тенденції у безробітті (%)



Джерело: МОП, база даних щодо робочої сили, на основі Дослідження робочої сили.

Спостерігається трохи нижчий рівень безробіття серед жінок (6.6%) порівняно до чоловіків (7%). 22% шукають роботу вперше, та 42% є молодшими за 30 років²⁶.

1.4 Освіта

Україна успадкувала від Радянського Союзу добре організовану систему освіти, яка заклала солідну основу для розвитку людських ресурсів у країні. Результатами такого підходу були високий рівень грамотності, велика група кваліфікованих робітників, яка відповідала потребам промислових секторів та деякі визначні досягнення у науці та техніці. З часів незалежності, Україні вдавалося підтримувати на належному рівні деякі з відносних переваг в освіті. До того ж, частка економічно активного населення та відсоток грамотного населення й досі залишаються високими у порівнянні з міжнародними показниками.

Перші роки незалежності та перехідного стану поставили нові завдання перед Україною, а саме реформа навчальної програми з метою виключення колишнього ідеологічного змісту та формування контексту, який відповідав би національним цінностям та новим вимогам демократичного суспільства та ринкової економіки. Більш того, мова викладання у всьому від навчального плану до матеріалів та методів, стала українською (всупереч російській, яка переважала у минулому).

Структура освітньої системи України перебуває на перехідному етапі від колишньої 10-річної початкової та середньої освіти до 12-річної обов'язкової середньої загальної освіти.

²⁴МОП, база даних щодо робочої сили, на основі Дослідження робочої сили

²⁵ Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat>

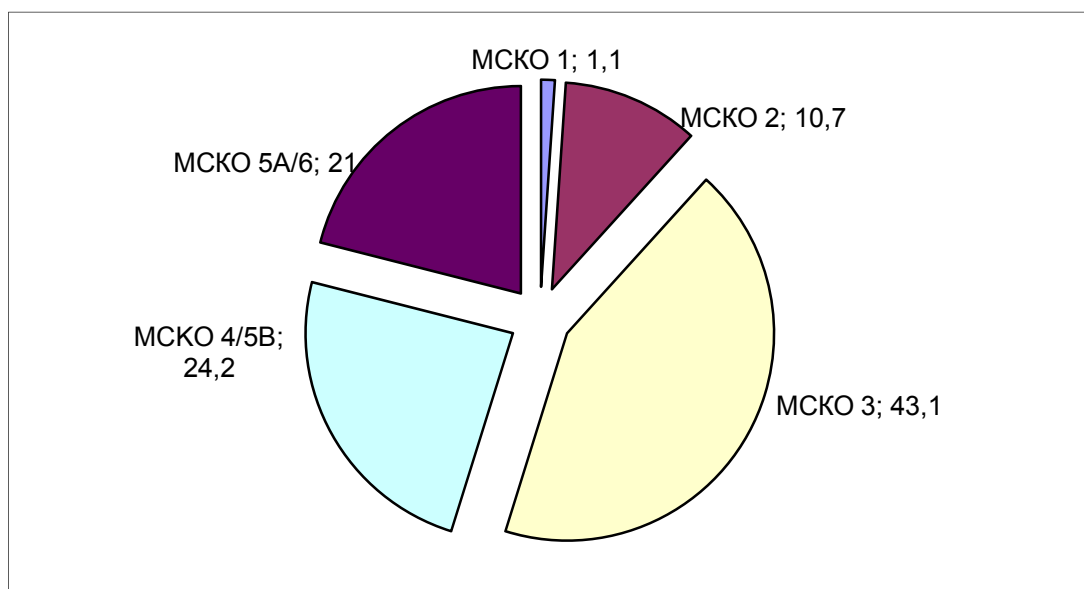
²⁶МОП, база даних щодо робочої сили, на основі Дослідження робочої сили.

У 2005 році, Україна підписала Болонську декларацію і наразі проводиться реформа вузівської 5-річної програми вищої освіти, щоб зробити її 4-річною за умов отримання ступеню бакалавра з можливістю отримати ступінь магістра після додаткових одного або двох років навчання.

Загальна освіта складається з 4-річного циклу початкової освіти, 5-ти років після-початкової базової освіти (або нижчого рівня середньої освіти) та 3-х років середньої освіти. Середня професійна освіта надається у професійно-технічних училищах та за схемами навчання на робочому місці у підприємствах. Вища освіта включає короткі програми (I та II рівні акредитації, які не відповідають рівню університетської освіти згідно з західноєвропейськими стандартами), рівень бакалавра переддипломної освіти (III та IV рівні акредитації), та різні програми післядипломного навчання (магістерські, докторські та програми для отримання додаткових наукових ступенів).

Українська робоча сила характеризується відносно високим рівнем освіти та навичок. Майже всі українці мають, принаймні, середню освіту. Як показано у графіку 9 нижче, у 2005 році лише 12% економічно активного населення не мало диплому закінченої середньої освіти, в той час як більше 45% мають середню спеціалізовану або технічну освіту, що відкриває більше можливостей для отримання кращої роботи.

Графік 9: Економічно активне населення (15-70 років) за рівнем освіти



Джерело: МОП, база даних щодо робочої сили, на основі Дослідження робочої сили.

Жінки мають вищий рівень освіти, ніж чоловіки: 23% жіночої робочої сили мають рівень МСКО 5А або 6 та 29% - рівень МСКО 4 або 5В.

В Україні існує глибоке переконання щодо соціальних переваг вищої освіти для національної економіки і в останні роки система вищої освіти значною мірою розрослася як за кількістю закладів, так і за кількістю студентів. Наразі, Україна має один із найвищих сукупних рівнів кількості студентів (30%) у ВУЗах у Європі та мережу з 351 державних та приватних вищих навчальних закладів.

Однак якість освіти та відповідність ринку праці на всіх рівнях погіршилася з часів незалежності та залишається одним з основних питань політики, викладеної в Національній доктрині розвитку освіти (основний стратегічний документ щодо освіти, що було прийнято у 2001 році). Україна витрачає більше (6.4 % ВВП²⁷) на освіту, ніж середній показник у країнах ОЕСР, але при цих витратах зберігається низький рівень ефективності надання освіти. Спостерігається брак заходів щодо підвищення якості освіти та інвестицій

²⁷ Державний комітет статистики, 2006

на модернізацію освітньої системи, щоб вона більш відповідала ринковим потребам. Бурхливі політичні події останніх років мали негативний вплив на темпи освітньої реформи, і досі не було проведено основних структурних реформ.

Бакалаврський та магістерський ступені, введені в Україні при приєднанні до Болонського процесу, ще не увійшли у свідомість людей, а також ще недостатньо зрозумілі та прийняті працедавцями. Останнім часом працедавці стали активно просувати комплексну реформу національної кваліфікаційної системи з метою приведення її до відповідності новим потребам ринку праці, економіки та суспільства - щоб система освіти задовольняла потреби у навчанні впродовж життя людини.

Згідно з нещодавнім дослідженням Світового банку²⁸ 20% українських фірм вважають недостатню кваліфікацію робочої сили основною перешкодою для розвитку фірм. Такий показник є вищим, ніж у будь-якій іншій країні з перехідною економікою Східної Європи або колишнього Радянського Союзу. Більш того, пошук кандидата на посаду займає більш часу в Україні, ніж у будь-якій іншій країні з перехідною економікою, особливо у випадку кваліфікованих робітників фізичної праці. У деяких секторах економіки, таких як будівництво та фінанси, спостерігається високий відсоток вакансій. В той же час низька зарплата не сприяє збалансуванню пропозиції з попитом на ринку праці. Брак високої кваліфікації супроводжується надлишком інших, часто непотрібних навичок, які виникають у періоди пришвидшеної реструктуризації підприємств та пов'язаного з цим перерозподілу робіт. Вимоги до новостворених посад відрізняються від вимог до старих посад, які зникають.

Таким чином, невідповідність професійних навичок населення новітнім потребам ринку в Україні є результатом реструктуризації підприємств та пов'язаного з цим перерозподілу робіт та зміни вимог до кваліфікації майбутніх працівників. Також це є результатом інерції системи освіти, яка не достатньо швидко реагує на зміни у потребах ринку праці. Потребують розвитку та модернізації консультаційні послуги щодо надання підтримки та інформації студентам про умови на ринку праці, коли ті обирають собі кар'єру.

²⁸ Rutkowski J. 2007. Is there a Skills Mismatch in Ukraine? Draft paper presented at the EC-WB workshop held in April 2008 in Kyiv.

1.5 Юридичні рамки

Основні документи, що регулюють міграцію в Україні, включають такі:

- *Конституція України* гарантує свободу руху та вибір місця проживання, а також соціальний захист громадяни. У ній також йде мова про те, що жоден громадянин України за жодних обставин не може бути позбавлений права повернутися до України з закордону.
- Закон *“Про право свободи руху та вибору місця проживання в Україні” (2004)* гарантує свободу руху та вибір місця проживання як українським громадянам, так і іноземцям.
- Закон *“Про державний кордон України” (1991, останні правки у 2003 році)* регулює рух через державні кордони України та визначає функції пропускних пунктів.
- Закон *“Про імміграцію” (2001)* адаптує українське міграційне законодавство до міжнародних стандартів. Згідно з цим законом, імміграційні квоти мають регулюватися Кабінетом міністрів. Інші функції виконуються Центральним органом виконавчої влади з питань імміграції, дипломатичними представництвами та консульськими установами.
- Закон *“Про легальний статус іноземців” (1994)* викладає права, свободи та обов'язки іноземних громадян та осіб без громадянства, які мешкають в Україні.
- Закон *“Про біженців” (2001)* визначає легальний статус біженців в Україні, гарантує захист біженців та регулює процедуру зміни статусу біженців.
- *“Правила в'їзду іноземців до України, їх виїзд з України та транзит через територію країни” (1995)* регулює рух у та з України, транзитні поїздки та усі необхідні документи.

1.6 Інституційні рамки

У сфері міграції діє низка урядових організацій.

- **Міністерство закордонних справ** захищає права та надає послуги українським громадянам закордоном, регулює візовий режим, і підтримує зв'язки з української діаспорою.
- **Міністерство праці та соціальної політики** акредитує фірми, які займаються послугами пошуку роботи закордоном. Також надає дозвіл іноземним громадянам працювати в Україні.
- **Міністерство освіти** регулює діяльність освітніх закладів, координує нормативні положення щодо міжнародних студентів та веде переговори щодо двосторонніх угод щодо освіти з іншими країнами. Міністерство займається підготовкою угод щодо взаємного визнання і еквівалентності освітніх сертифікатів з іншими країнами.
- **Державний комітет України у справах національностей та міграції** керує відносинами з іншими країнами щодо міграції, розробляє політику міжнародних відносин.
- **Державний комітет у справах охорони державного кордону** відповідальний за паспортний контроль при перетині кордону та забезпечує військовий захист державного кордону.
- **Державна служба зайнятості України** консультує щодо працевлаштування закордоном, та співпрацює з подібними міжнародними організаціями.
- **Державний комітет статистики** збирає всі статистичні дані, включаючи всю інформацію щодо міграційних потоків.

1.7 Двостороннє та міжнародне співробітництво у питаннях міграції

Україна прагне закріпити відносини з іншими країнами шляхом підпису різних двосторонніх та багатосторонніх угод у сфері міграції. Основними темами є пошук роботи, соціальне забезпечення та визнання кваліфікацій.

Україна ратифікувала 12 двосторонніх угод щодо взаємного працевлаштування. Сюди входять угоди з Вірменією, Азербайджаном, Білоруссю, Лівією, Литвою, Латвією, Молдовою, Польщею, Португалією, Росією, Словаччиною та В'єтнамом. Міністерство закордонних справ України оголосило про переговори з Іспанією, метою яких є досягнення угоди щодо регуляції процесів міграції робочої сили. Уряд також розпочав роботу над подібною угодою з Італією.²⁹

Україна також має угоди з Болгарією, Чехією, Естонією, Латвією, Литвою, Словаччиною, Іспанією та Португалією щодо соціального забезпечення своїх громадян, які працюють закордоном. Подібні угоди з Угорщиною, Монголією та Румунією було підписано ще за часів ССРСР, і вони залишилися дійсними для України.

Особлива увага приділяється взаємному визнанню освіти та кваліфікацій. Таким чином, Україна підписала такі угоди з 14 країнами. Ця інформація подана в узагальненому вигляді у Таблиці 3 Додатку.

Однак лише легальні мігранти мають можливість скористатися цими угодами, в той час, як більшість українських мігрантів ще й досі працюють нелегально в Росії, Польщі та Португалії (основні країни призначення, які підписали двосторонні угоди щодо пошуку роботи з Україною). З січня 2007 року російські роботодавці вже не зобов'язані брати дозвіл на наймання іноземних громадян – достатньо лише поінформувати про це міграційну службу³⁰. Генеральний консул України у Варшаві заявляє про розширення можливостей легальної міграції робочої сили до Польщі завдяки двостороннім угодам. З січня 2006 українці можуть легально працювати в Польщі у сільському господарстві (а з липня 2007 – в будівництві) без спеціального дозволу, але не довше ніж 3 місяці протягом кожного півріччя³¹. Щодо двосторонніх угод з Португалією урядові представники вважають їх формальними та неефективними³².

Міжнародна організація праці (МОП) розробила деякі рекомендації щодо покращення управління міграцією. Вони включають надання прозорої інформації для потенційних мігрантів, розширення каналів легальної міграції, укріплення співробітництва між приватним та державним секторами, сприяння міжнародним конвенціям³³.

Міжнародною організацією з міграції (МОМ) було розроблено заходи, включаючи навчальні курси для мігрантів, допомогу у підборі програм міграції, підтримку Центрів консультування мігрантів³⁴ у Києві, Харкові, Львові, Одесі і Тернополі. Центри консультування мігрантів у Харкові, Києві, Львові, Одесі та Тернополі з моменту початку їх роботи восени 2005 року надали консультаційні послуги більш ніж 25,000 клієнтам. МОМ також стимулює інтерес українців до можливостей працевлаштування у Чехії. Організація активно працює над розробкою деяких інших проектів, які мають сприяти поверненню кваліфікованих працівників та організації переказів заробітків емігрантів.

²⁹ Міністерство Закордонних Справ України, офіційний веб-сайт

³⁰ <http://www.berator.ru/consultant/article/449>

³¹ http://nslowo.free.ngo.pl/rozmowa/lehalno_z_hidnistiu.htm

³² <http://uaforeignaffairs.com/article.html?id=78>

³³ Labour Migration Assessment for the WNIS countries. International Organization for Migration, 2006.

³⁴ В межах програми TACIS, 1 та 2 фази проекту Capacity Building of Migration Management, МОМ підтримала місцеві недержавні організації у створенні 5 Центрів консультування мігрантів. Центри забезпечують безкоштовні конфіденційні консультації щодо реалій і легальних можливостей роботи, навчання і життя закордоном та відповідних застережень

2. Методологія дослідження

Проект здійснювався у наступні етапи, з використанням як якісних так і кількісних методів:

- Попереднє кабінетне дослідження;
- Поїздка з метою збору інформації;
- Польове дослідження потенційних мігрантів та тих, що повернулися ;
- Підготовка міграційного профілю країни.

Етап 1: Попереднє кабінетне дослідження

Метою кабінетного дослідження було отримати довідково-історичну інформацію щодо міграції в країні, ознайомитися з існуючими публікаціями з цього питання, включаючи статистичні дані, законодавчі матеріали та двосторонні угоди. Інформація, яку було отримано та проаналізовано протягом цього етапу дослідження, включала дані, надані державним Комітетом у справах національностей та міграції України; Міжнародною організацією міграції; Міжнародною організацією праці; Міністерством праці та соціальної політики України, Державним комітетом статистики України, Міністерством закордонних справ, а також інші матеріали щодо міграції в українському контексті.

Етап 2: Поїздка з метою збору інформації

Було проведено низку зустрічей з основними українськими зацікавленими сторонами, які працюють у сфері міграції.

Етап 3: Польове дослідження потенційних мігрантів та тих, що повернулися

В ході дослідження було проведено особисті інтерв'ю з 1080 потенційними мігрантами та 1014 мігрантами, що повернулися, вдома у респондентів з використанням структурованих опитувальників – окремо для опитування потенційних мігрантів та мігрантів, що повернулися.

Опитувальники було розроблено Європейським фондом професійного навчання та міжнародними експертом, Професором Річардом Блеком, Головою Центру міграційних досліджень у Сассексі (Великобританія), і фіналізовані разом із спеціалістами ГФК Юкрейн. Середня тривалість інтерв'ю 30-40 хвилин. Польові роботи було проведено протягом вересня – листопада 2007 року.

Потенційних мігрантів було визначено як доросле населення України у віці від 18 до 40 років. У проекті не розрізнялися легальні та нелегальні мігранти. Крім того, у звіті не робиться розрізнення між тими, хто вказав, що хоче залишити рідну країну назавжди та тими, хто планує повернутися. Дослідження сфокусоване на трудових мігрантах у тому сенсі, як вони були визначені ООН³⁵: *«людина, яка залучена або була залучена до активності, що фінансово винагороджується, в державі, громадянином/громадянкою якої він/вона не є»*.

Було сформовано багатоступеневу стратифіковану вибірку, репрезентативну для населення України. Національно репрезентативна вибірка була стратифікована за 6 регіонами (Київ, Захід, Схід, Центр, Північ та Південь) згідно з розподілом населення в кожному регіоні. Потім у кожному регіоні інтерв'ю були пропорційно розподілені за розміром населених пунктів. Населені пункти було обрано випадково з кожної групи

³⁵ "United Nations Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families - July 2003. http://www.unhcr.ch/html/menu3/b/m_mwctoc.htm

населених пунктів. Було використано таке групування населених пунктів: сільська місцевість; міста та населені пункти міського типу з населенням менш 50,000; міста з населенням 50,000-100,000; міста з населенням 100,000-500,000; міста з населенням більше 500,000. Для великих міст вибірку було стратифіковано за адміністративними районами. В кожному місті/області/поселенні міського типу/селі маршрути обирались випадковим чином зі списку, упорядкованого за алфавітом. На останньому етапі було проведено інтерв'ю з людьми, які відповідають квотам (стать та вік). Якщо двоє або більше людей відповідали квотам, інтерв'ю було проведено з особою, чий день народження було першим після дати інтерв'ю.

Отриманий масив даних було зважено з метою якомога точнішої відповідності квотам за регіоном, типом населеного пункту, статтю та віком.

Розподіл опитувальників за регіоном (потенційні мігранти)

Регіон	Розподіл вибірки – Незважена (N)	Розподіл вибірки – Незважена (%)	Розподіл вибірки – Зважена(N)	Розподіл вибірки – Зважена (%)
Київ	64	5.9%	63	5.8%
Північ	131	12.1%	126	11.7%
Захід	248	22.8%	249	23.1%
Центр	130	12.0%	130	12%
Південь	173	15.9%	164	15.2%
Схід	340	31.3%	348	32.2%
Загалом	1080	100%	1080	100%

Мігрантів, що повернулися, було визначено як осіб, які поїхали з України у віці 18 або старше, жили та працювали закордоном принаймні 6 місяців поспіль, повернулися принаймні 3 місяців тому та не більше 10 років тому, зараз перебувають в Україні та можуть брати участь в інтерв'ю. Ті, хто повернувся протягом останніх 3 місяців або більш, ніж 10 років тому, не брали участі у дослідженні. Оскільки достовірної інформації щодо загальної сукупності мігрантів, що повернулися, немає, ми будували вибірку у 2 етапи:

Перший етап: ГФК Юкрейн проводило установче дослідження, протягом якого було проведено 5,000 інтерв'ю з людьми у віці 18+ по всій Україні, з метою оцінки чисельності мігрантів, що повернулися, у населенні та їх розподілу за регіонами та типами населених пунктів. Було використано структуру національно репрезентативної вибірки, описану вище. Тривалість інтерв'ю становила 5-10 хвилин. Опитувальник містив питання щодо роботи закордоном, тривалості перебування закордоном, коли поїхали закордон, коли повернулися додому та базові соціо-демографічні характеристики. Особливістю даного проекту в Україні було проведення установчого дослідження.

Другий етап: згідно з даними установчого дослідження, мігранти, що повернулися становлять 3.2% від населення загалом³⁶. Дані щодо кількості мігрантів, що повернулися, які було отримано за допомогою установчого дослідження, дозволили нам побудувати квоти для вибірки (за регіоном, типом населеного пункту, віком та статтю) мігрантів, що повернулися.

³⁶ Гранична похибка для випадкової вибірки для частки ознаки 50% з довірчою ймовірністю 95% становить 1,3%. За рахунок стратифікації при побудові вибірки реальна похибка вибірки може бути навіть нижчою!

Мігранти, що повернулися, розподіл за регіоном, %

	Село	Місто	Загалом
Київ	-	12.1	8.6
Північ	7.8	13.2	11.6
Захід	64.1	27.5	38.2
Центр	9.8	3.3	5.2
Південь	1.4	8.2	6.2
Схід	16.9	35.6	30.2
Загалом	100.0	100.0	100.0

N= 1,014 мігрантів, що повернулися.

Побудова вибірки для мігрантів, що повернулися, складалася з таких етапів:

1. Вибірку було стратифіковано за регіонами, згідно з розподілом групи мігрантів, що повернулися, в кожному регіоні.
2. В кожному регіоні інтерв'ю потім були розподілені пропорційно до чисельності групи мігрантів, що повернулися, у кожній групі населених пунктів. Населені пункти було обрано випадково з кожної групи населених пунктів.
3. Для великих міст вибірку було стратифіковано за адміністративними районами.
4. В кожному місті/області/поселенні міського типу/селі ми використовували *метод снігової кулі* для відбору респондентів. По-перше, щоб знайти першого респондента в кожному місті/області/поселенні міського типу/селі, було випадковим чином обрано маршрути зі списку, упорядкованого за алфавітом. Перших респондентів потім було використано в якості інформантів, щоб визначити інших потенційних респондентів.

Можливість похибки

Таблиця 3 показує Граничну *похибку* для різних обсягів вибіркової сукупності при рівні довірчої ймовірності 95% та частці ознаки 50%³⁷ ($p=q=0.5$), для простої випадкової вибірки.

N	1,000	750	500	250	125	100	50
Можливість похибки	3.1%	3.6%	4.4%	6.2%	8.8%	9.8%	13.9%

Етап 4: Аналіз даних дослідження та їх затвердження

Команда експертів Європейського фонду професійного навчання за допомогою професора Річарда Блека та ГФК Юкрейн підготувала звіт на основі результатів дослідження. Результати були представлені на семінарі 02 липня 2008 року у Києві при сприянні Міністерства праці та соціальної політики України.

³⁷ Вибіркові дослідження передбачають граничну похибку результатів. Величина цієї похибки залежить від трьох факторів:

- (i) Об'єм вибірки: що більше респондентів опитано, то меншою є похибка;
- (ii) Розподіл відповідей: що ближчою є частка ознаки до 50% (тоді $p=q=0.5$), то більшою є похибка.
- (iii) Рівень довірчої ймовірності: в суспільних науках найчастіше використовується рівень довірчої ймовірності 95%.

Як було пояснено вище, було використано багатоступеневу стратифіковану вибірку, а не просту випадкову. Тому за рахунок стратифікації реальна межа похибки може бути навіть меншою, ніж та, що зазначена у таблиці.

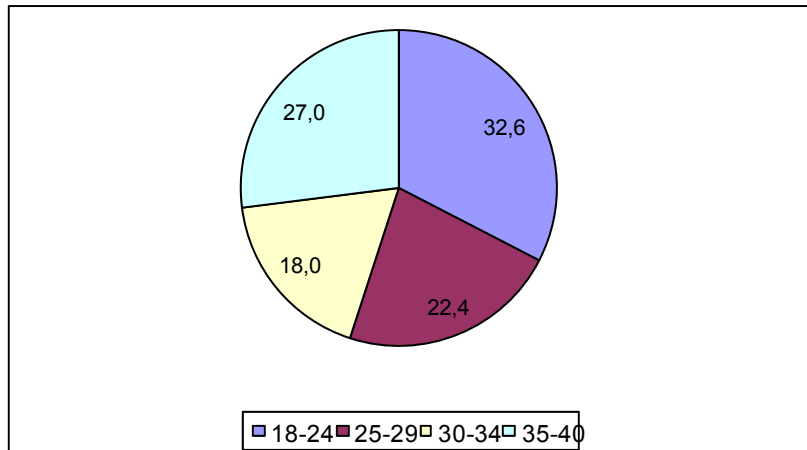
Результати дослідження потенційної міграції

3.1. Соціо-демографічні і освітні характеристики

Стать та вік

Чоловіки та жінки майже у рівних пропорціях представлені у вибірці: частка жінок складає 50.3%, що відповідає структурі населення. Середній вік респондентів складає 29 років, а 55% вибірки є молодшими за 30 років (дивіться Графік 10).

Графік 10: Розподіл респондентів за віком (%)



N= 1080 респондентів.

Сімейний стан та склад родини

Більше половини респондентів (58%) одружені або живуть з партнером у цивільному шлюбі, у той час як 34.9% ніколи не були одружені. Близько половини респондентів (55%) мають дітей.

Мова

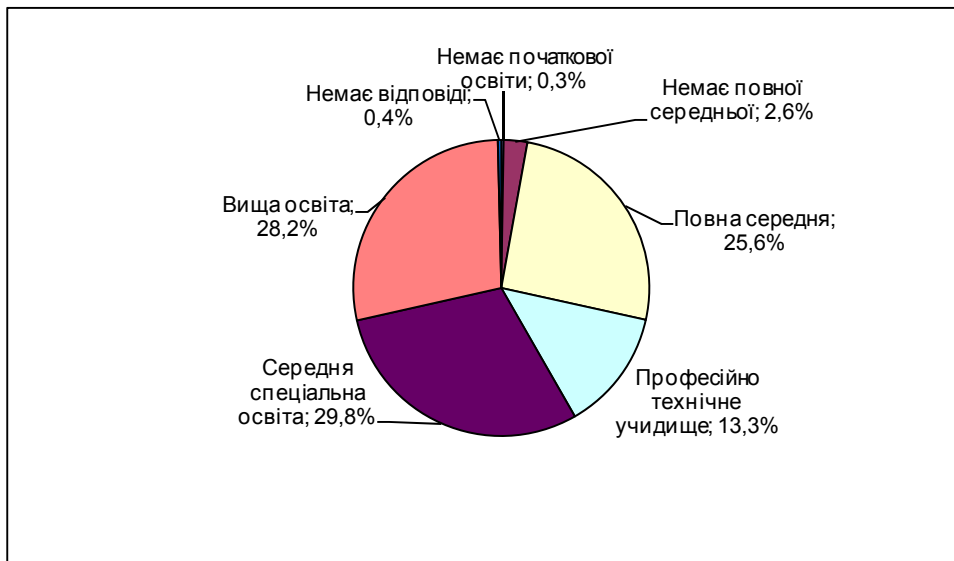
Українська є рідною мовою для 44.1% респондентів, а 54.1% вказали російську як рідну мову. Фактично оскільки більшість українців володіють двома мовами, в даному дослідженні російська не вважається іноземною мовою. Решта вказали болгарську, татарську або обидві українську та російську як рідні мови. Англійська є найбільш популярною іноземною мовою, оскільки нею спілкуються 30.8% вибірки, за нею йде німецька, польська та французька. Лише 10% респондентів сказали, що вони розмовляють лише рідною мовою.

Рівень освіти

Рівень освіти більшості респондентів є вищим від середнього рівня. Менш ніж 3% респондентів сказали, що не мають середньої освіти. 68.6% опитаних осіб мають середню і середню спеціальну освіту, в той час як 28.2% мають вузівський диплом. Графік 11 ілюструє рівень освіти респондентів більш детально³⁸.

³⁸ 0.4% не відповіли на це питання.

Графік 11: Рівень освіти респондентів



N= 1,080 респондентів

Що стосується профілю тих, хто отримав середню професійну або вищу освіту, інженерні спеціальності, промисловість та будівництво є найбільш розповсюдженими спеціальностями, потім йдуть економіка/фінанси/менеджмент та послуги. Інші сфери, такі як педагогіка, гуманітарні науки, соціальні науки, охорона здоров'я і т. д. були названі менш, ніж 10% респондентами.

Існує суттєва кореляція між статтю, рівнем здобутої освіти та спеціальністю. Опитані жінки виявилися більш освіченими, ніж чоловіки, 32.1% з них закінчили університет, порівняно до 24.2% чоловіків. Чоловіки частіше опановують інженерні, промислові, будівельні спеціальності, в той час як жінки частіше віддають перевагу економіці/фінансам/менеджменту або педагогіці. Близько трьох респондентів з чотирьох сказали, що вони обрали спеціальність з особистого інтересу, 13.1% були захоплені іншими та 8.4% — щоб отримати роботу. Частки інших відповідей «щоб мігрувати» або «через отримані оцінки» є незначними. Більш ніж 80% опитаних вважають, що освіта покращує рівень життя та що інвестування в освіту є важливим. При цьому, 28% респондентів сказали, що вони мають намір продовжити навчання.

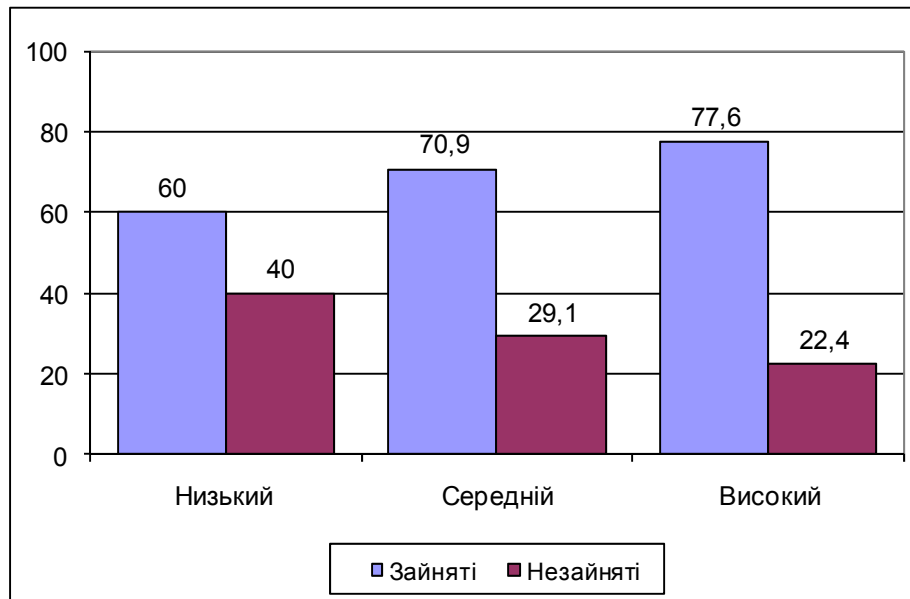
Працевлаштування

72.3% респондентів на даний час працевлаштовані. Згідно з даними дослідження, рівень безробіття (за визначенням МОП) становить 8.3% та приблизно відповідає офіційному рівню безробіття у країні (6.8%)³⁹, хоча слід пам'ятати, що дослідження на відміну від офіційних даних обмежувалось віковою категорією 18-40 років.

Серед працевлаштованих більше чоловіків (80.4%), ніж жінок (64.3%). Рівень працевлаштування дуже пов'язаний з рівнем освіти респондентів. Чим вищий рівень освіти, тим вища частка працевлаштованих респондентів (дивіться графік 12).

³⁹ МОП, Laborsta 2006

Графік 12: Статус працевлаштування за рівнем освіти(%)



N= 1,074 респондента

Найбільш популярними видами економічної діяльності є комерція та дрібна торгівля, будівництво, промисловість, транспорт та сільське господарство. Штатні працівники становлять більшість, у той час, як наймані робітники та самозайняті складають 12% вибірки. Що стосується рівня посад, 45.5% вибірки є кваліфікованими робітниками, 22% є спеціалістами та 10% менеджери середнього або високого рівня. Некваліфікованих робітників — 18.3%⁴⁰.

Респонденти стверджували, що вони в середньому працювали 42.4 години на тиждень. Одна чверть респондентів працювала більше 48 годин на тиждень. Середня зарплатня становила 961 грн. на місяць (EUR 130) та близько 20% заробляли 1,000 грн. на місяць (EUR 135.14) або більше⁴¹. Значних розбіжностей у тому, що стосується середньої зарплати залежно від рівня освіти виявлено не було. Цей рівень зарплатні базується на 45% результативних інтерв'ю. Згідно Державному комітету статистики України, середня заробітна платня по країні у 2007 році становила 1774 грн. Офіційна мінімальна зарплатня — 605 грн.

3.2. Наміри поїхати закордон

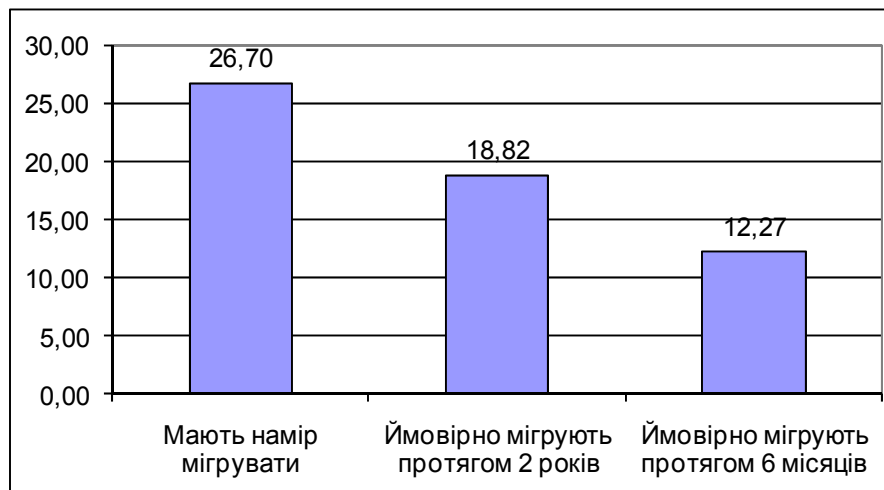
Дослідження включало три питання, метою яких було визначити потенційних мігрантів. 290 респондентів (26.7%) відповіли "так" на питання "В даний час чи розглядаєте ви серйозно можливість виїзду за кордон на роботу чи постійне проживання?". Цю групу було класифіковано як "потенційні мігранти". Серед них 46.2% казали, що існує вірогідність або дуже велика вірогідність, що вони мігрують протягом наступних 6 місяців. 70.6% вказали на високу вірогідність того, що вони поїдуть з України протягом наступних 2 років.

Частка опитаних, які мають наміри мігрувати протягом шести місяців або двох років, представлені на Графіку 13 у вигляді відсотків від усіх опитаних.

⁴⁰ Не знаю / відмова склали 4.2%.

⁴¹ За офіційним курсом станом на 15 лютого.

Графік 13: Відсоток потенційних мігрантів⁴²



N= 1,080 респондентів

З метою зрозуміти реальну вірогідність міграції, було побудовано комплексний індекс «схильності до міграції» на основі наступних змінних дослідження:

- вірогідність міграції протягом наступних шести місяців – двох років;
- спроможність фінансувати переїзд закордон;
- знання мови найбільш вірогідної країни призначення;
- інформація щодо найбільш вірогідної країни призначення;
- володіння принаймні чотирма з шести необхідних документів (як-то паспорт, віза, медична довідка та контракт про роботу) та відсутність проблем з отриманням інших.

Тих, хто відповідає принаймні чотирьом із цих умов, можна вважати серйозно схильними до міграції. Виходячи з цього показника, в Україні 13.2% опитаного населення мають не тільки бажання, а й ресурси, які необхідні для міграції. Іншими словами, це означає, що 49.4% тих, що стверджували, що вони серйозно розмірковують про міграцію, мають відповідні ресурси для цього.

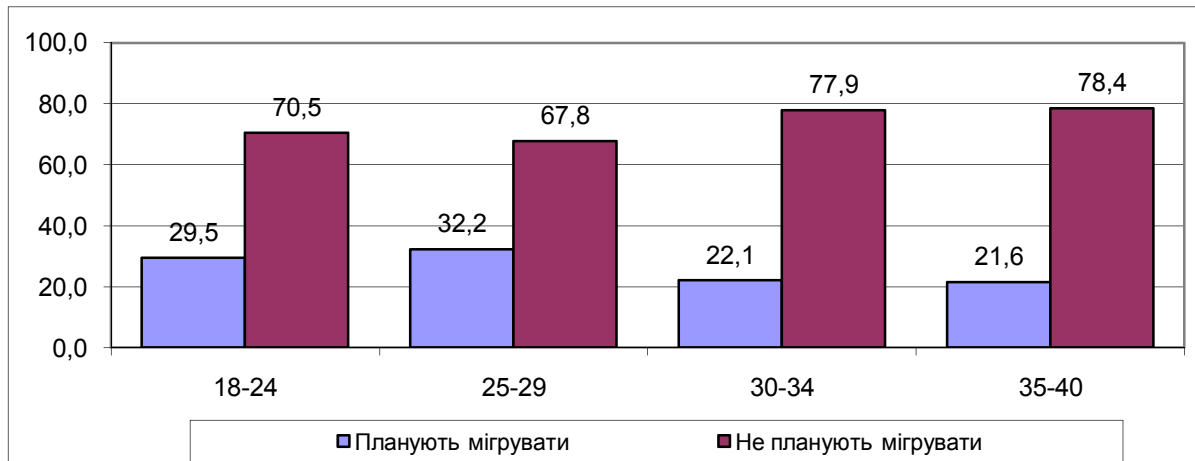
Як пояснюється вище (дивіться розділ 1.2), згідно з деякими дослідження, міграційні потоки та наміри мігрувати стають менш актуальними в Україні в останні роки. Ця спадаюча тенденція може бути результатом покращання економічних умов у країні, про що свідчить рівень росту ВВП. Але на рівень міграції продовжують впливати низькі заробітної плати, погані умови праці та невідповідність попиту та пропозиції на ринку праці.

Хто хоче мігрувати з України?

Стать не має значущого впливу на наміри мігрувати. Частка респондентів, що бажають мігрувати, є приблизно такою ж самою як серед чоловіків, так і серед жінок. Як і очікувалося, більш за все схильні мігрувати молодші (Графік 14). Неодружені та розлучені респонденти більш схильні мігрувати, ніж одружені або ті, що мають неповнолітніх дітей.

⁴² Визначальною на цій діаграмі є загальна чисельність респондентів (1080)

Графік 14: Наміри мігрувати за віком (%)



= 1,080 респондентів

Дані дослідження за регіонами свідчать про те, що опитані, що мешкають на сході та півночі країни, більш схильні мігрувати, ніж ті, що мешкають на заході.

Ні рівень освіти, ні спеціалізація не впливають на наміри мігрувати. Однак, важливо підкреслити, що 84.4% потенційних мігрантів із високим рівнем освіти стверджували, що вони мають намір мігрувати протягом наступних двох років, що може вказувати на потенційну «втечу мізків» (brain drain).

Статус зайнятості значуще не впливає на намір мігрувати, проте ті, хто шукають роботу (або, іншими словами, незайняте населення за визначенням МОП), більше, ніж інші, схильні до міграції.

Бажання мігрувати залежить значною мірою від знання іноземних мов Сектор діяльності та тип роботи також є значущими факторами, що впливають на схильність до міграції. Володіння нерухомістю є негативно впливає на наміри щодо міграції, в той час, як володіння господарськими товарами тривалого вжитку такими, як пральна машина, холодильник, газова пічка, або зручностями, як, наприклад, туалет у домі чи водогін, не впливають значною мірою на рішення поїхати з країни.

Причини не бажання мігрувати

Наявність сім'ї та родичів в Україні є основною причиною, через яку респонденти залишаються в Україні (дивіться графік 15).

Графік 15: Основні причини не мігрувати (%)

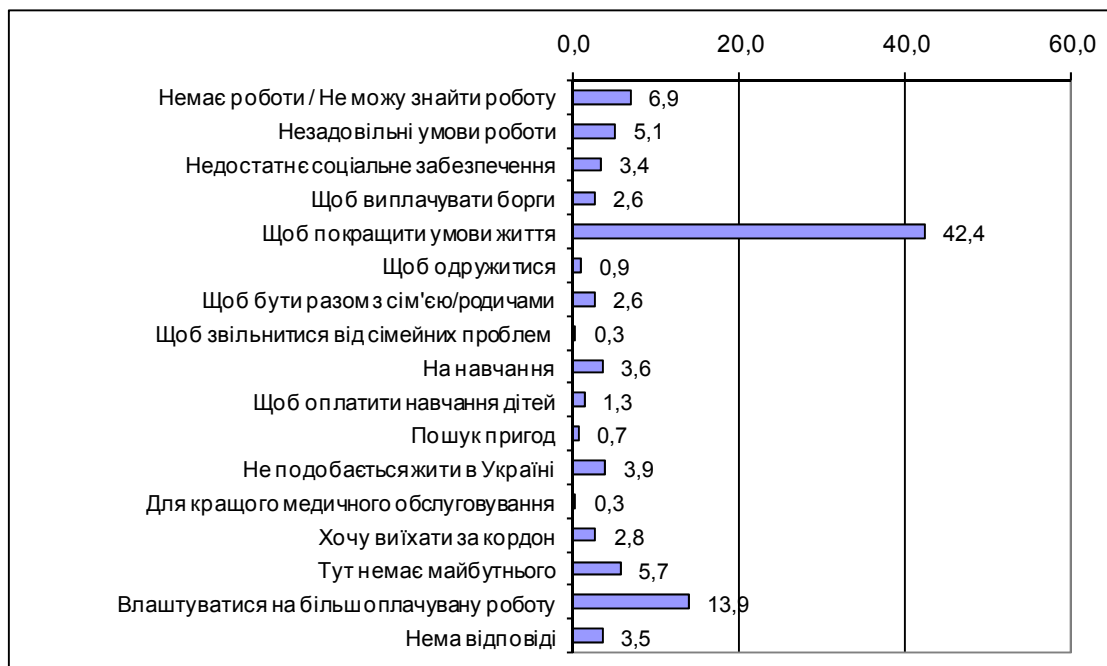


N= 792 респондента, які не мають наміру мігрувати

3.3. Очікування потенційних мігрантів

Згідно з дослідженням, майже дві третини потенційних мігрантів в Україні хотіли б поїхати закордон через економічні або пов'язані з роботою причини дивіться графік 16).

Графік 16: Основні причини мігрувати (%)



N= 288 респондентів, які мають наміри мігрувати

Чоловіки частіше, ніж жінки, хотіли б мігрувати в основному з метою підвищити рівень життя, проте жінки частіше, ніж чоловіки, згадували про неналежну систему соціального

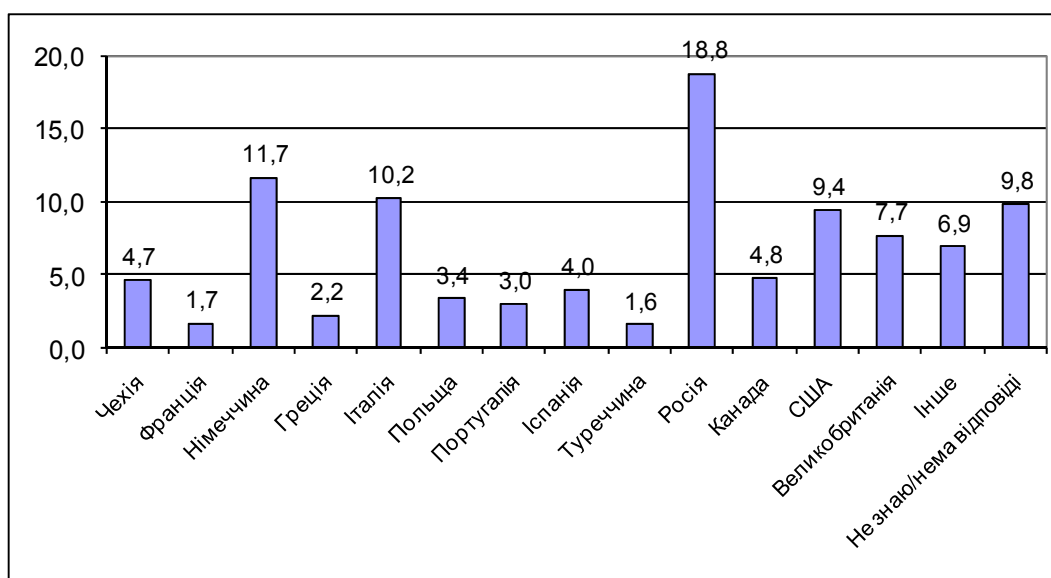
забезпечення та називали варіант “відсутність майбутнього тут”/“Не подобається жити в цій країні”. Серед потенційних мігрантів, частіше чоловіки (64%), ніж жінки (59.4%) казали, що вони вирішили поїхати з країни самостійно.

Щодо очікування стосовно покращення фінансового стану шляхом міграції, більшість потенційних мігрантів (87.1%) впевнені, що міграція покращить їх фінансовий стан, незалежно від статі, віку, рівня освіти та професійного статусу. Рівень очікувань є нижчим у центральному регіоні, порівняно зі східним та західним регіонами.

Найвірогідніші країни призначення

Серед країн можливої майбутньої міграції Росія згадувалася найчастіше. За нею йде Німеччина, потім Італія, США та Великобританія як показано на графіку 17 нижче.

Графік 17: Найвірогідніше призначення країни (%)

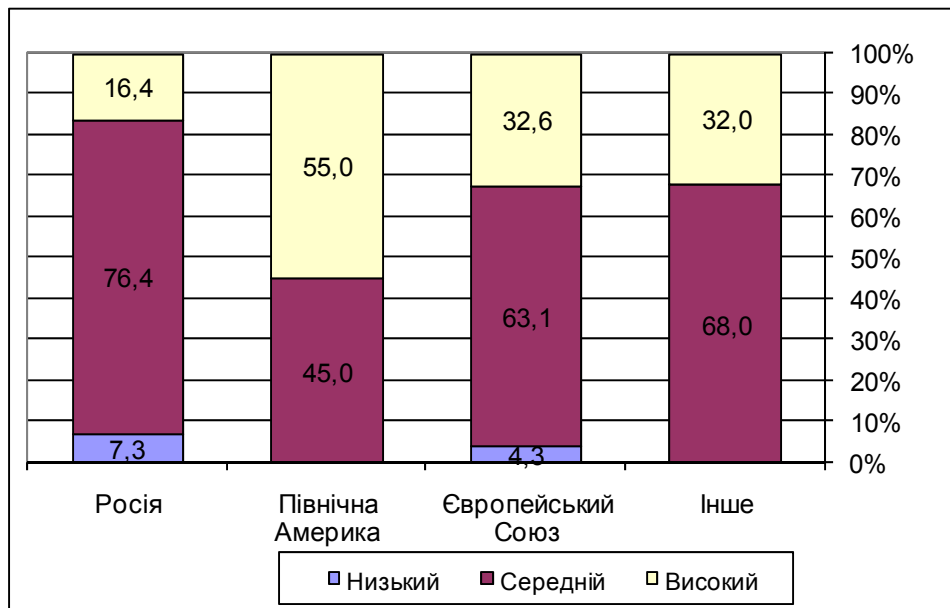


N= 288 респондентів, які мають наміри мігрувати

Дослідження виявляє значну кореляцію між місцем проживання потенційних мігрантів та країною призначення, якій вони віддають перевагу. Відсоток респондентів, які обирають Росію, є найвищим на півдні (28.9%)⁴³ та сході (22%). Країнам ЄС віддають перевагу мешканці західного, північного та центрального регіонів.

⁴³ Можлива похибка цього показника перевищує 10%, оскільки на питання відповідало лише 36 потенційних мігрантів з південного регіону.

Графік 18 - Найвірогідніші напрями міграції за рівнем освіти(%)



N= 261 респондент, який має наміри мігрувати⁴⁴

Вибір країни призначення суттєво відрізняється залежно від освіти. Графік 18 показує, що чим вищий рівень освіти, тим нижчі наміри міграції до Росії, в той час, як Північна Америка (Канада або США) є більш привабливим напрямом для осіб з високим рівнем освіти. Інші соціо-демографічні характеристики, а саме стать, вік або професійний статус, не впливають на вибір країни призначення.

Що стосується ЄС, мігранти з середнім та високим рівнем освіти надають перевагу Німеччині. Великобританію обирають в основному респонденти з університетським дипломом, в той час, як Італії надають перевагу респонденти з середнім рівнем освіти.

Міграційні мережі відіграють важливу роль у виборі країни призначення. Ті, хто хотіли б мігрувати до Росії, частіше причиною свого рішення називають знання країни та присутність соціальних мереж там, та рідше згадують освітні можливості та систему соціального забезпечення, ніж ті, хто має намір мігрувати до країн ЄС або Північної Америки.

Працевлаштування у країні, що приймає

До першої п'ятірки секторів, в яких потенційні мігранти очікують отримати роботу, потрапили будівництво, комерція та дрібна торгівля, послуги хатніх робітників, ІКТ та транспортний сектор. Існує значна частка тих, хто ще не знає, в якому секторі вони будуть працювати. Тобто майже одна чверть потенційних мігрантів не мають чіткого уявлення щодо майбутнього місця роботи.

⁴⁴ Ті, хто не вказав найбільш ймовірну країну призначення, не враховувались на цих графіках.

Графік 19. Очікуваний сектор працевлаштування



N= 288 респондентів, які мають наміри мігрувати

Існує значна кореляція між найвірогіднішою країною призначення та сектором діяльності, якому надають перевагу. Будівництво та автомеханіка є секторами працевлаштування, які найчастіше згадують ті, хто планує поїхати до Росії. Найвищий відсоток мігрантів, які шукають роботу у сфері домашніх послуг, спостерігається серед тих, хто має намір мігрувати до ЄС. Стать впливає також на сектор діяльності, якому надають перевагу. Будівництво є основним вибором серед чоловіків, в той час як жінки частіше обирають хатню роботу та торгівлю.

Більшість потенційних мігрантів (60.4%) очікують, що будуть працювати за контрактом як штатні працівники. 20.1% потенційних мігрантів не мали чіткої ідеї щодо типу професійних відносин, які можуть скластися у них за кордоном. Потенційні мігранти з високим рівнем освіти частіше очікують працювати за контрактом.

Щодо навичок, на які є попит, 41.2% респондентів очікують, що працюватимуть як кваліфіковані робітники, 15,2% - як некваліфіковані робітники, а 18.6% сподіваються обійняти посаду спеціалістів. Лише 6.1% потенційних мігрантів назвали керівну роботу вищої або середньої ланки. 18.9% вагалися з відповіддю. Ці відповіді відрізняються залежно від найвірогіднішої країни призначення. Ті, хто має намір мігрувати до ЄС частіше очікують, що будуть займатися некваліфікованою працею, в той час як ті, хто має намір мігрувати до Північної Америки, частіше називають роботу спеціаліста або керівника. Більшість потенційних мігрантів до Росії очікують, що працюватимуть як кваліфіковані робітники.

Перекази заробітків мігрантів

67.9% потенційних мігрантів планують пересилати заробітки додому, переважно для покриття щоденних витрат на проживання родини. Дехто сподівається використати гроші для придбання майна або інвестування у бізнес. Однак лише 0.5% мають намір інвестувати в освіту.

Тривалість потенційної міграції

Більшість потенційних мігрантів планують мігрувати на коротко- або середньострокові періоди. Близько 36.9% сказали, що вони б залишилися на 1-2 роки, в той час як 26.9% очікують, що повернуться з країни призначення менш, ніж за рік. Частка потенційних мігрантів, які планують залишитися на 3-5 років, складає приблизно 16.7%; 5-10 років – 4.3%. 2.4% респондентів очікують залишитися за кордоном більш ніж на 10 років.

3.4. Рівень готовності до міграції

49% респондентів визнають недостатнє знання (потенційної) країни призначення. Цей відсоток є навіть вищим серед тих, хто має намір міграції до країн ЄС або до Північної Америки та набагато нижчим у випадку, якщо найвірогіднішою країною призначення є Росія. Рівень поінформованості є однаковим для чоловіків та жінок та не залежить від рівня освіти. Найбільш релевантними джерелами інформації є неофіційні: безпосередні візити до країни (особливо у випадку з Росією), а також родичі та друзі.

Більшість потенційних мігрантів планують отримати більше інформації перед поїздкою, але лише 25.5% хотіли би пройти тренінг, який підготував би їх до життя та роботи за кордоном. В цьому відношенні, мовні курси є найбільш привабливими (за винятком тих, хто має намір мігрувати до Росії).

Лише 53.8% потенційних мігрантів стверджують, що здатні фінансувати поїздку за кордон. 68.5% потенційних мігрантів не знають жодної програми сприяння міграції. Лише 8.3% чули про якісь урядові програми, в той час як 10.7% знають про приватні рекрутингові компанії, які допомагають людям поїхати на роботу за кордон. Серед тих, хто знає про програми міграції, 27.5% сказали, що вони, можливо, скористаються урядовою підтримкою.

4. Мігранти, що повернулися: результати дослідження

4.1 Соціо-демографічні характеристики

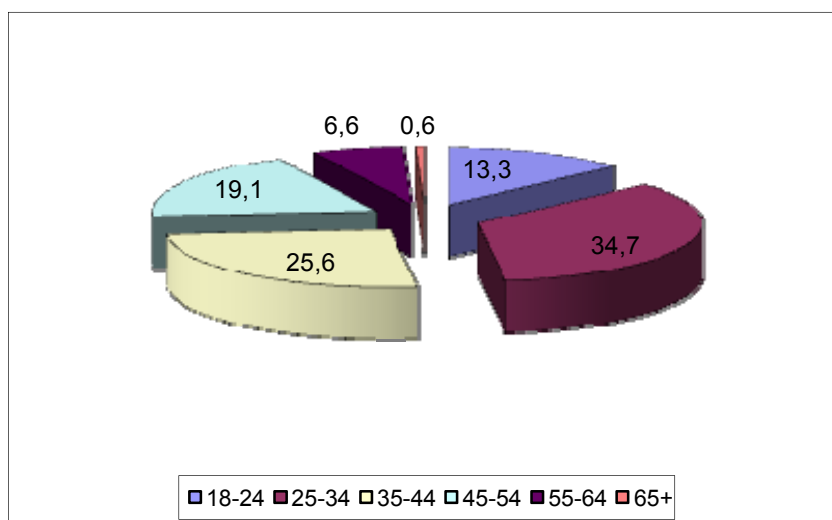
Згідно з даними установчого дослідження, відсоток українців, яких можна класифікувати як мігрантів, що повернулися, становить 3.2% населення.

При порівнянні розподілу мігрантів, що повернулися, з розподілом населення, спостерігається значне відхилення у бік великих міст з населенням більше 500 000 (32% мігрантів, що повернулися, проти 20% населення загалом). Ця тенденція особливо виражена у північному, південному та східному регіонах: чим більший населений пункт, тим більший відсоток мігрантів, що повернулися.

Вік та стать

Більшість мігрантів, що повернулися, чоловіки (58.7%)⁴⁵. Мігранти, що повернулися, скоріше часто є молодими людьми: середній вік мігрантів, що повернулися, становить 37 років, при чому майже половина респондентів належить до вікової групи 18-34 років.

Графік 20 : Кількість мігрантів, що повернулися, (%)



N= 1,014 мігрантів, що повернулися

Сімейне положення та склад родини

Дві треті мігрантів, що повернулися, є одруженими, 21.5% неодружені. 67.6% мігрантів, що повернулися, мають дітей (1.5 в середньому).

Мова

Російську та українську називають рідною мовою майже 50% респондентів. Англійською розмовляють 29% респондентів, за нею йде польська, італійська, німецька та французька.

Рівень освіти

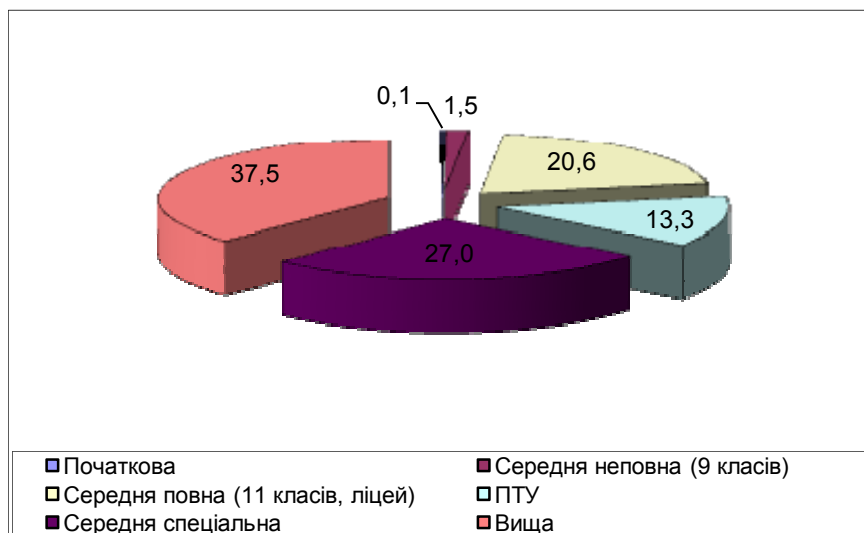
Мігранти, що повернулися, мають високий рівень освіти: 37.5% респондентів закінчили ВУЗ (проти 21% населення загалом)⁴⁶. Близько однієї чверті респондентів здобули середню спеціальну освіту та ще 13.3% мають середню професійно-технічну освіту.

⁴⁵ Відповідно до Українського перепису населення 2001, чоловіків є 46,3% від загальної кількості населення.

<http://www.ukrcensus.gov.ua>

⁴⁶ Як свідчить статистична база (Laborsta) МОП за 2005

Графік 21: Найвищий рівень освіти (%)



N= 1,014 мігрантів, що повернулися

Немає значущої різниці у рівні освіти залежно від статі, в той час як рівень освіти мігрантів, що повернулися з Німеччини, Великобританії або Сполучених Штатів є вищим, ніж рівень тих, хто повернувся з інших країн, таких, як Чехія, Італія, Польща або Росія. Мігранти, що повернулися, які мешкають у Києві або на сході України, також вирізняються вищим рівнем освіти.

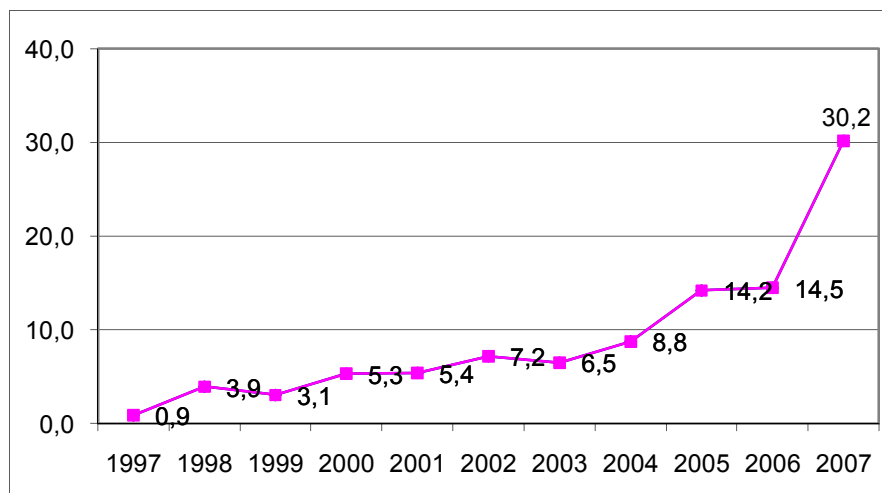
Більше половини чоловіків-мігрантів мають принаймні закінчену середню професійно-технічну освіту в галузі техніки, промисловості або будівництва, у той час як жінки найчастіше здобували освіту в сфері послуг, педагогіці. Сфера освіти в основному обиралася через особистий інтерес. Більшість мігрантів, що повернулися, вважають, що освіта покращує рівень життя та що в освіту варто вкладати гроші.

Виходячи з вищенаведених фактів, можна зробити висновок, що мігранти, які повернулися, частіше є чоловіками, віком між 18 та 34, з вищим рівнем освіти, ніж населення загалом, мешкають переважно на заході та у великих містах з населенням більше 500,000.

4.2. Історія міграції

Україна має довгу історію міграції. Наразі відбувається четверта хвиля міграції, яка почалася після розпаду Радянського Союзу та протягом перших років незалежності. Згідно з даними дослідження, кількість мігрантів, що повернулися, постійно зростала з 1997 (дивіться графік 22).

Графік 22: Відсоток мігрантів, що повернулися, з 1997 року (%)



N= 1,014 мігрантів, що повернулися

В середньому, мігранти, що повернулися, перебували закордоном протягом двох років, а половина з них рік або менше. Це підтверджує той факт, що українці схильні мігрувати на короткий час.

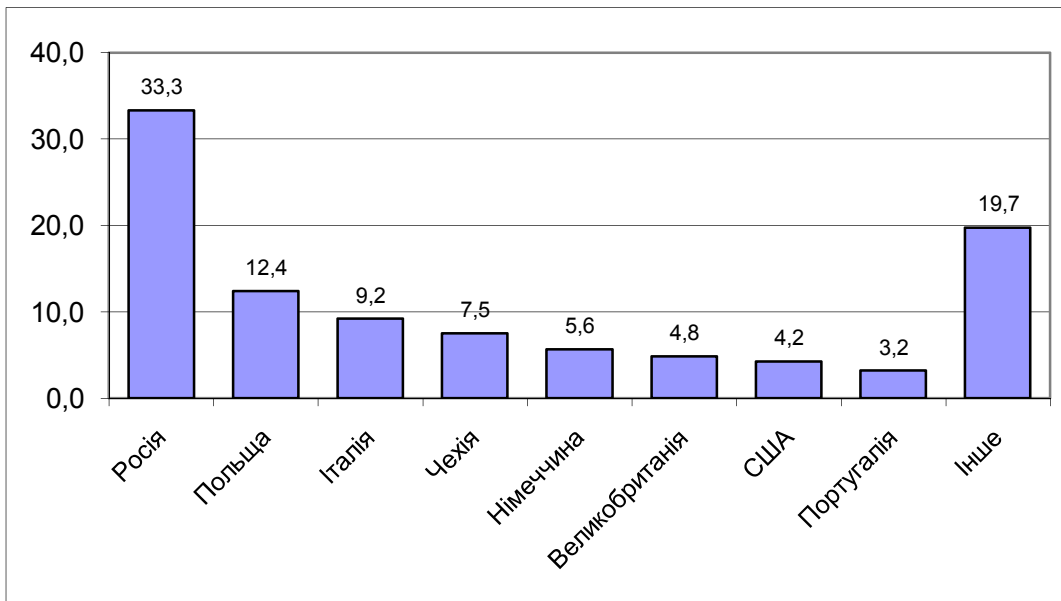
Дві третини респондентів сказали, що вони самі прийняли рішення про міграцію, а на решту вплинули інші (зазвичай дружина/чоловік або батьки). Стать, вік або рівень освіти значуще не впливають на відповідь на це питання.

Основною причиною міграції було бажання покращити рівень життя (власного та родини), далі йдуть труднощі з пошуком роботи на вітчизняному ринку та незадовільні умови роботи в Україні. Ці ж самі економічні фактори мотивували й потенційних мігрантів, але їх вплив на мігрантів, що повернулися, був набагато сильнішим. Це може бути пов'язано з покращенням економічної ситуації в Україні за останні роки.

6.1% мігрантів, що повернулися, які мають вищу освіту, стверджували, що вони мігрували, щоб отримати освіту. Більшість з них (78.1%) навчалися в університетах за кордоном, продовжували свою освіту чи підвищували кваліфікацію.

92.5% мігрантів, що повернулися, жили лише в одній країні. Для 52.1% мігрантів, що повернулися, першою країною призначення була країна ЄС, зокрема найпопулярнішими країнами були Польща, Італія та Чехія. Популярність Польщі як основної країни призначення можна пояснити декількома факторами. По-перше, немає серйозного мовного бар'єру між українцями та поляками. По-друге, між двома країнами існував сприятливий візовий режим. Протягом періоду, про який йде мова, польські візи були безкоштовні та українцям було легко їх отримати. Польща стала свого роду транзитною країною на шляху міграції до інших країн: 27.6% тих, хто мешкав більш, ніж в одній країні, спочатку перебували у Польщі.

Графік 23: Основна перша країна міграції (%)



N= 1,014 мігрантів, що повернулися

Після ЄС Росія є другим найбільш популярним пунктом призначення. Історичні зв'язки між Україною та Росією, відсутність мовних бар'єрів та легкість в'їзду пояснюють, чому третина мігрантів, що повернулися, спочатку мігрували до Росії.

Перші країни призначення мігрантів, що повернулися, можна порівняти з найбільш популярними країнами призначення потенційних мігрантів. До п'яти найпопулярніших країн входять:

- i. Росія: 18.8%
- ii. Німеччина: 11.7%
- iii. Італія: 10.2%
- iv. США: 9.4%
- v. Великобританія: 7.7%

За винятком Італії, яка має подібні частки прихильників як серед потенційних мігрантів, так і серед мігрантів, що повернулися, розрив між 'ідеальними' та 'дійсними' країнами призначення є очевидним. Мігранти, що повернулися, в основному їздили до географічно та культурно близьких країн, таких як Росія, Польща або Чехія, в яких також менш бар'єрів для в'їзду.

Порівнюючи країни призначення потенційних мігрантів та мігрантів, що повернулися, популярність Росії зменшується завдяки декільком факторам:

- ⇒ Підвищення витрат на проживання;
- ⇒ Підвищення трудового попиту в деяких секторах, наприклад, в будівництві, в країнах ЄС, а також краща оплата.

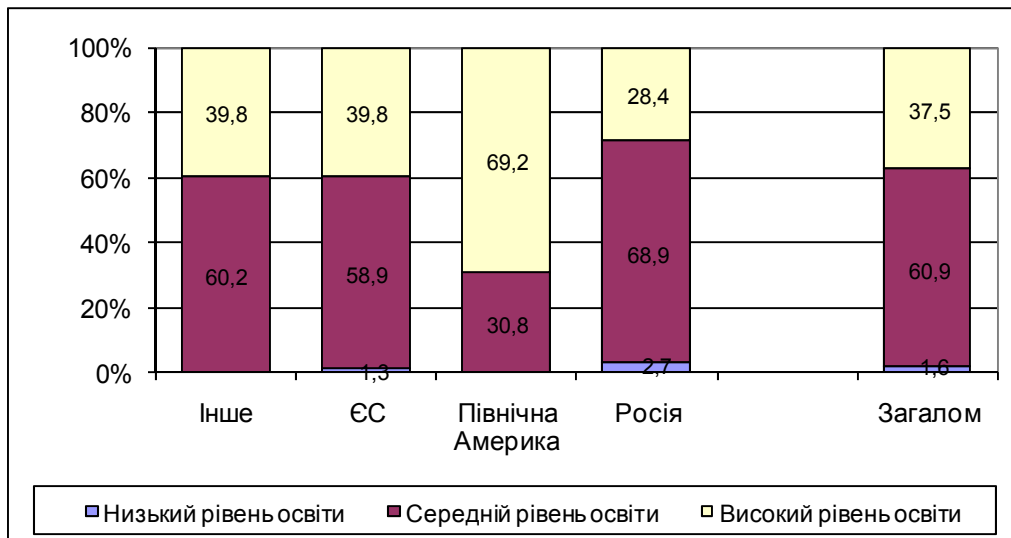
Чоловіки частіше вибирають Росію (39.5% до 24.6% жінок), в той час як жінки надають перевагу країнам ЄС (59.2% до 47.1% чоловіків). Це можна пояснити тим фактом, що в Росії основною сферою зайнятості для мігрантів є будівництво, а в ЄС це послуги хатніх робітників.

Напрямок міграції також залежить від регіону, з якого походять мігранти. Як і очікувалось, мігранти, які мешкають на заході та у Києві, частіше їздили до країн ЄС, в той час як мігранти, які мешкають у східному регіоні, частіше обирали Росію. Мігранти з Києва відносно частіше їздили до країн Північної Америки.

Країна призначення також значною мірою пов'язана з освітою. У той час, як рівень освіти мігрантів до ЄС не відрізняється значним чином від загального рівня, більша частка

людей із низьким та середнім рівнем освіти повернулася з Росії. Найвищий рівень освіти відмічено серед мігрантів, що повернулися з Північної Америки.

Графік 24: Мігранти, що повернулися: основні напрями міграції за рівнем освіти

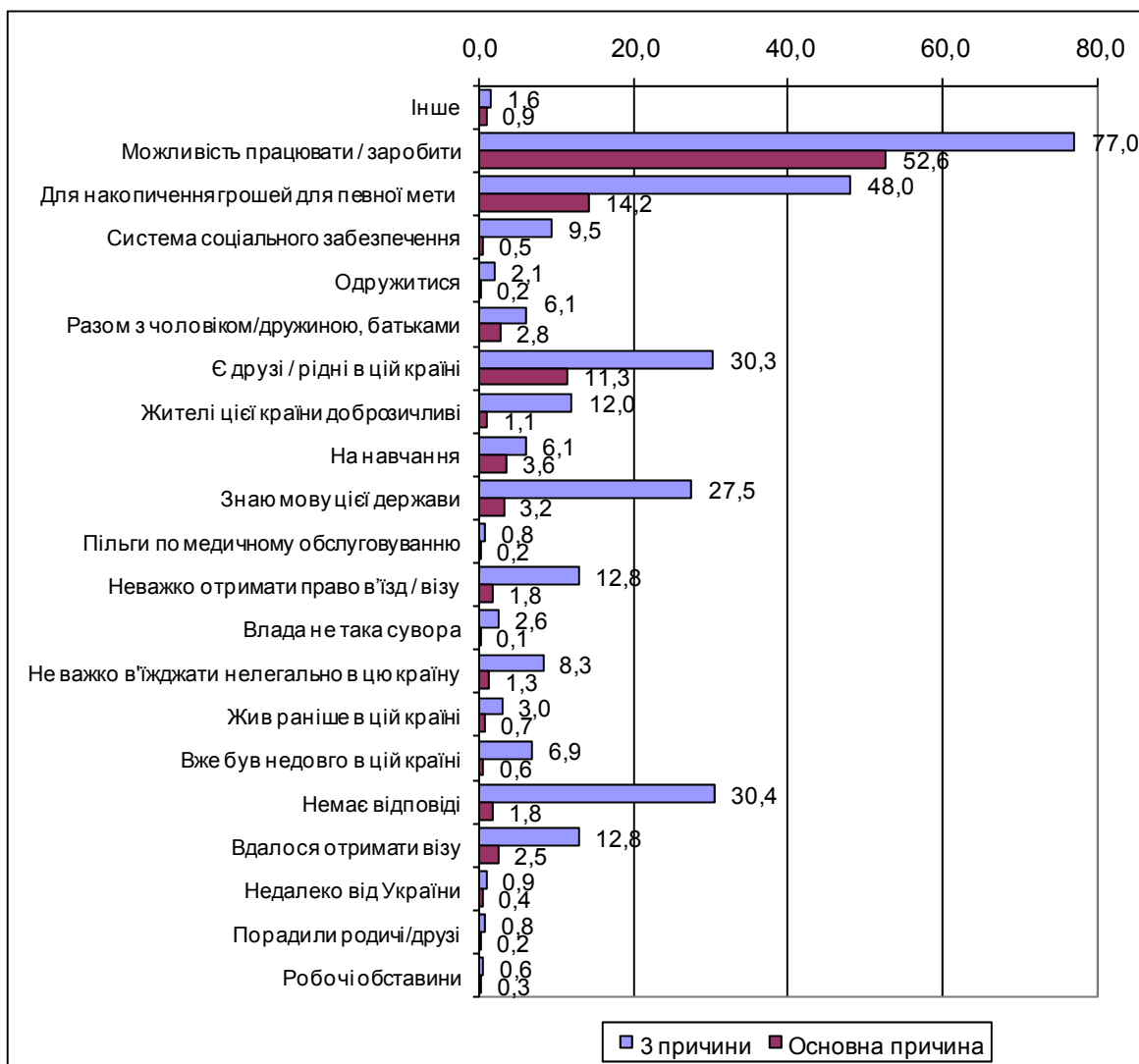


N= 1,011 мігрантів, що повернулися

Країни призначення відрізняються за профілем освіти. Зокрема, серед мігрантів, що повернулися з ЄС, відносно багато людей з економічною/фінансовою та педагогічною освітою, у той час як інженерна справа, промисловість та будівництво є менш поширеними. Протилежна ситуація спостерігається серед мігрантів, для яких першою країною призначення була Росія. Мігранти з освітою в галузі інформаційних технологій частіше їздили в країни Північної Америки.

Мігрантів, що повернулися, попросили назвати три причини, за якими обиралися перша країна міграції. Економічні фактори, як-то: 'можливість знайти роботу або заробіток', 'заощадити гроші' є найважливішими причинами, за ними йдуть наявність соціальних мереж та культура. Детальні дані надані на Графіку 25 нижче.

Графік 25: Причини міграції до першої країна призначення

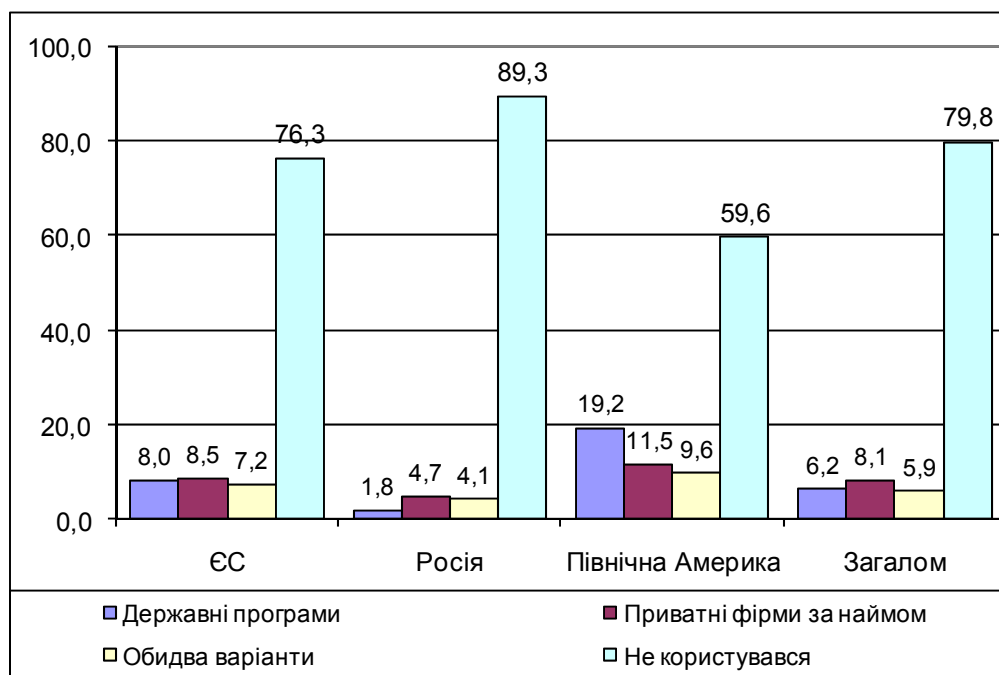


N= 1,014 мігрантів, що повернулися

88.3% респондентів не проходили жодних навчальних курсів перед від'їздом. Ця цифра є трохи нижчою серед респондентів з міст, жінок, людей з високим рівнем освіти, а також серед тих, хто мігрував до Північної Америки. Мовні курси є найпоширенішим видом тренінгів перед від'їздом закордон..

79.9% опитаних мігрантів, що повернулися, не знали про урядові програми або рекрутингові компанії, які допомагають людям знайти роботу закордоном, і лише 11.3% скористалися цими програмами. Решта вказали, що ці програми їм не підходили або були надто дорогими для них.

Графік 26. Знання урядових програм або рекрутингових компаній за основними країнами призначення, %



N= 1,014 мігрантів, що повернулися

4.3. Умови проживання та праці в основних країнах призначення

Лише 16.6% одружених колишніх мігрантів мігрували разом із чоловіком або дружиною.

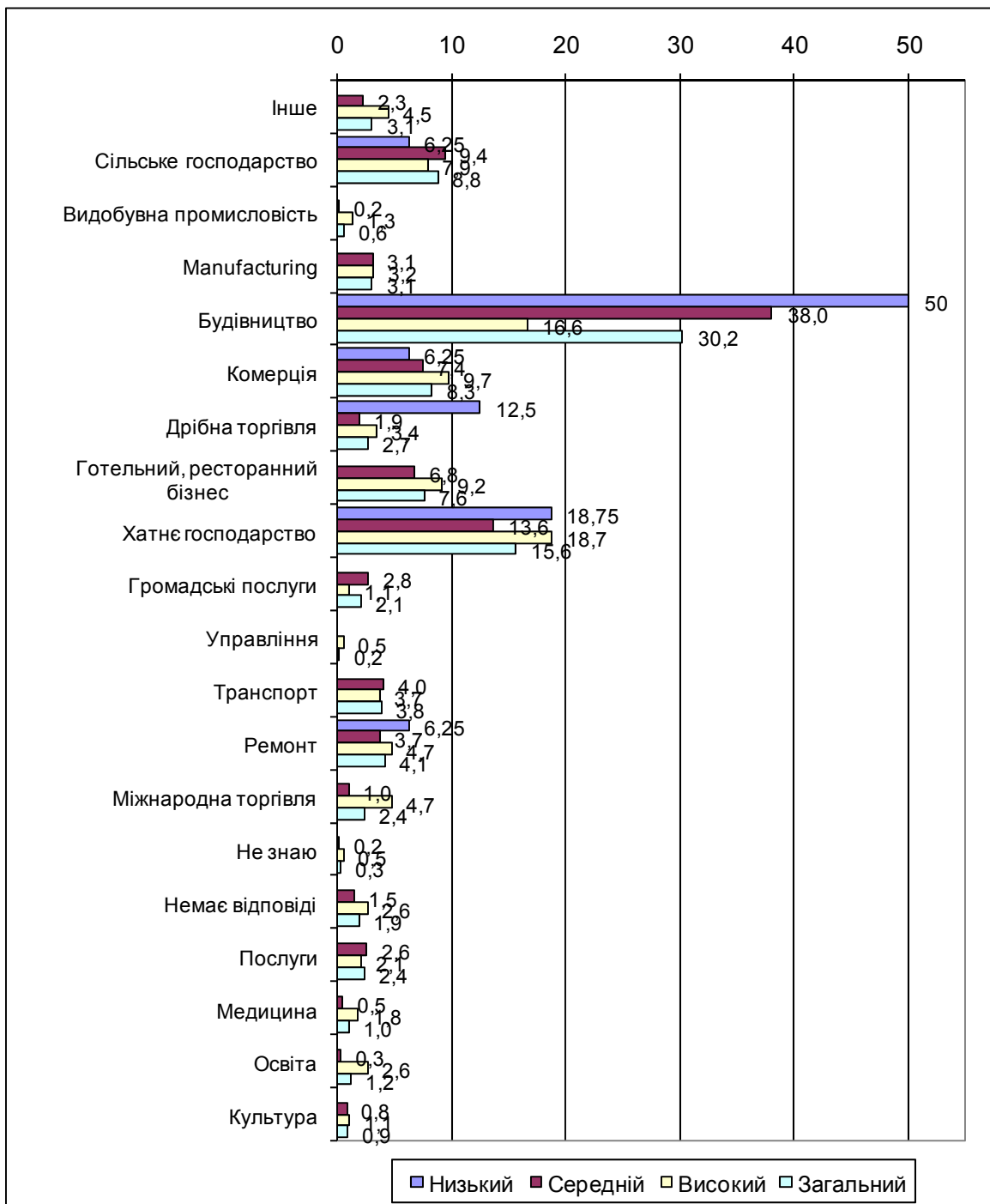
4.3.1. Працевлаштування та професійний статус

Середня тривалість першої роботи закордоном складала приблизно 20 місяців. Більшість працювали в середньому 51 годин на тиждень, в той час як 25% з них працювали більше 60 годин на тиждень.

Українські мігранти, що повернулися, найчастіше працювали закордоном на будівництві та хатніми робітниками, рідше у сільському господарстві, торгівлі та готельно-ресторанному секторі.

Детальні дані надано у Графіку 27.

Графік 27: Мігранти, що повернулися: перша робота закордоном за рівнем освіти (%)

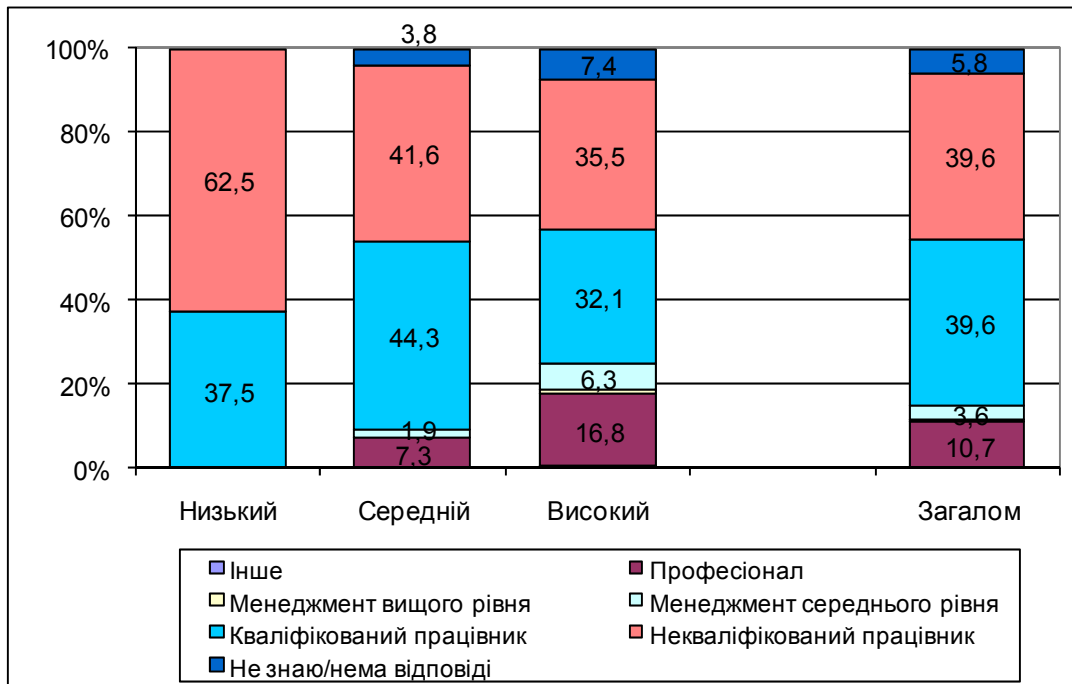


N= 1,014 мігрантів, що повернулися

В тому, що стосується рівня роботи та навичок, яких вимагають закордоном, лише 10.7% респондентів працювали на посаді спеціалістів і 4% були менеджерами середньої та високої ланки. Більшість жінок, незалежно від їх рівня освіти, були закордоном некваліфікованими працівниками.

Загалом 35.5% мігрантів з вищою освітою були некваліфікованими робітниками закордоном. Це свідчить про марне набуття ними професійної кваліфікації, що особливо показово для мігрантів з країн ЄС: більшість мігрантів із середнім (48.6%) або вищим рівнем освіти (40.5%), що повернулися з ЄС, працювали за наймом як некваліфіковані робітники (дивіться Графік 28).

Графік 28: Мігранти, що повернулися: Перша робота закордоном за рівнем освіти (%)



N= 1,014 мігрантів, що повернулися

Що стосується типу роботи закордоном, дві третини респондентів (67.2%) працювали за наймом та отримували зарплату, в той час, як 22.9% були сезонними робітниками. Роботодавці або самозайняті склали 6.3% вибірки. Жодних значних розбіжностей за статтю або рівнем освіти не було виявлено. 7.2% мігрантів, що повернулися з ЄС, після повернення стали працівниками за наймом або самозайнятими.

Дані щодо першої роботи закордоном значною мірою збігаються із даними щодо найдовшої роботи закордоном. Фактично лише 17.7% мігрантів, що повернулися, міняли місце роботи закордоном.

Майже одна п'ята мігрантів, що повернулися (19.4%), стверджували, що вони були без роботи протягом деякого періоду, 2.6 місяця в середньому. Мігрантів, що повернулися з ЄС, частіше спіткали періоди безробіття, ніж мігрантів із інших країн.

4.3.2. Навчання закордоном

Лише 12.4% мігрантів, що повернулися, отримали освіту або пройшли тренінг закордоном. Тренінги зазвичай включали мовні курси, підвищення кваліфікації, навчання безпосередньо на робочому місці та університетські курси. Мігранти, що повернулися з Північної Америки, частіше проходили тренінг закордоном.

4.3.3. Соціальна інтеграція

51.7% мігрантів, що повернулися, мешкали у районах, де більшість або усе населення були місцевими мешканцями. 68% сказали, що у них були часті або дуже часті контакти з мешканцями цієї місцевості. Прикметно, що мігранти з країн ЄС були менш схильними контактувати з місцевими мешканцями, ніж мігранти з інших країн. Мігранти з вищою освітою спілкувалися з місцевими частіше, ніж інші.

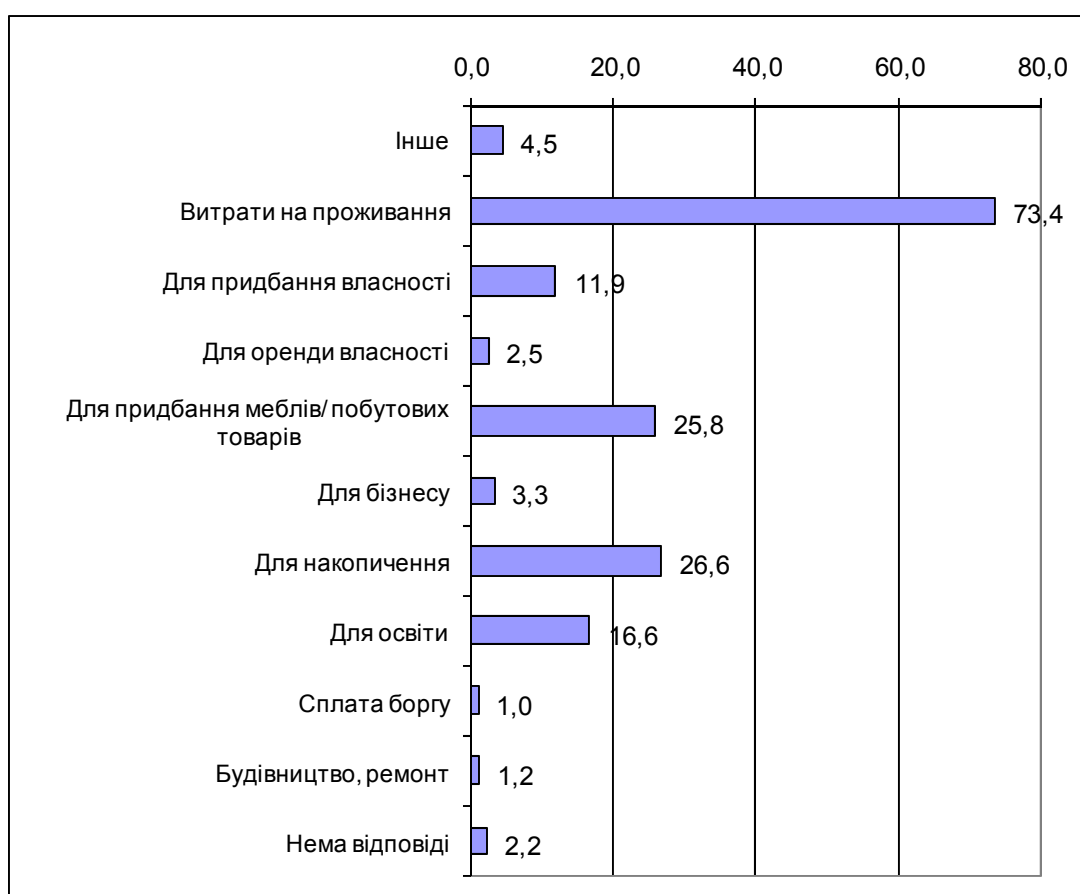
4.3.4. Перекази заробітків мігрантів

За оцінками, суми переказів заробітків емігрантів, які українці закордоном відправляють додому склали від 0.7% ВВП України у 2006 році⁴⁷ до 25% ВВП⁴⁸ у 2007.

Майже половина мігрантів, що повернулися (48.2%), надсилали гроші до України. На пересилання заробітків ні стать, ні рівень освіти не мають значущого впливу. А ось інші фактори, такі, як сфера діяльності, регіон походження або країна призначення, впливають значним чином. Наприклад, мігранти, які працювали в таких сферах, як готельний бізнес, хатні роботи або промисловість частіше переказували гроші, ніж ті, хто працював у сільському господарстві, торгівлі або ІКТ. Мігранти з країн ЄС частіше надсилали гроші, ніж мігранти з Північної Америки та Росії. Приблизно половина тих респондентів, які надсилали гроші додому, робили це принаймні раз на місяць.

Основне використання переказів – це витрати на проживання родини. Лише 3.3% використовували перекази заробітків для бізнесу. Важливо також підкреслити відносно високий відсоток їх використання для освіти (16.6%).

Графік 29: Використання перекази заробітків емігрантів (%)



N= 525 мігрантів, що повернулися, які надсилали перекази

⁴⁷ World Bank: *Migration and remittances in Ukraine*, in Migration and Remittances Factbook (<http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1181678518183/Ukraine.pdf>)

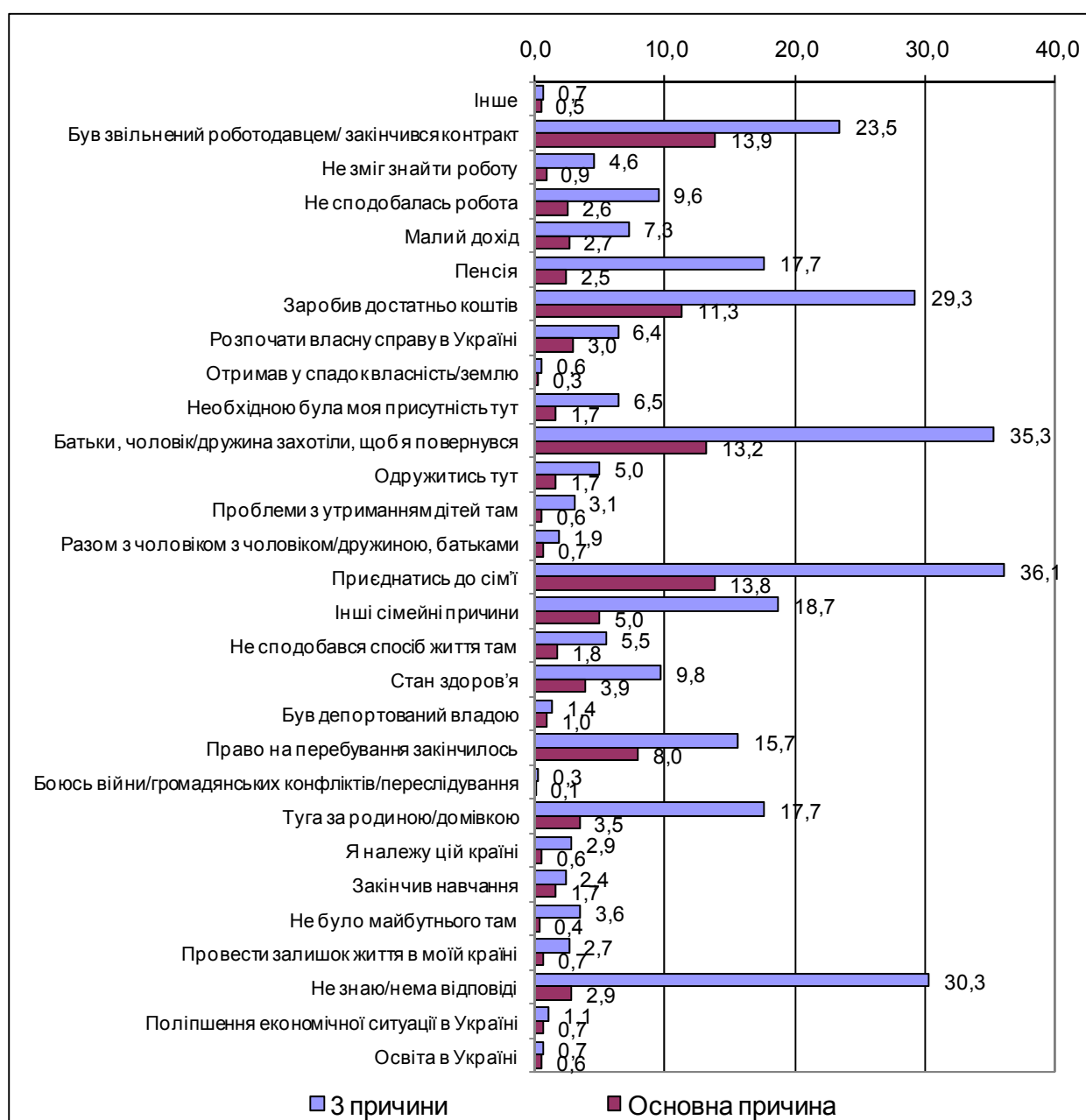
⁴⁸ *Ostarbeiter investments*, 2007.

4.4. Досвід повернення

4.4.1. Причини повернення

Повернення мігрантів до України могло бути як добровільним, так і примусовим. Добровільні причини повернення, пов'язані з родиною, згадуються найчастіше (дивіться графік 30). Щодо примусового повернення, деякі фактори є економічними або пов'язаними з роботою (звільнення/завершення контракту, низький прибуток, безробіття), інші є юридичними (закінчення терміну дії дозволу на роботу або вислання органами влади). Відсоток мігрантів з країн ЄС або Північної Америки, що повернулися через якісь юридичні підстави, є набагато вищим, ніж серед тих, хто повернувся з Росії.

Графік 30: Причини повернення (%)



N= 1,014 мігрантів, що повернулися

Основні причини повернення дещо відрізняються за статтю та рівнем освіти. Жінки були більш схильні, ніж чоловіки, називати такі причини, як-то 'завершення контракту', 'безробіття' або 'закінчення терміну дії дозволу на проживання», у той час, як останні частіше казали, що вони заощадили достатньо грошей або що вони збиралися розпочати свій бізнес.

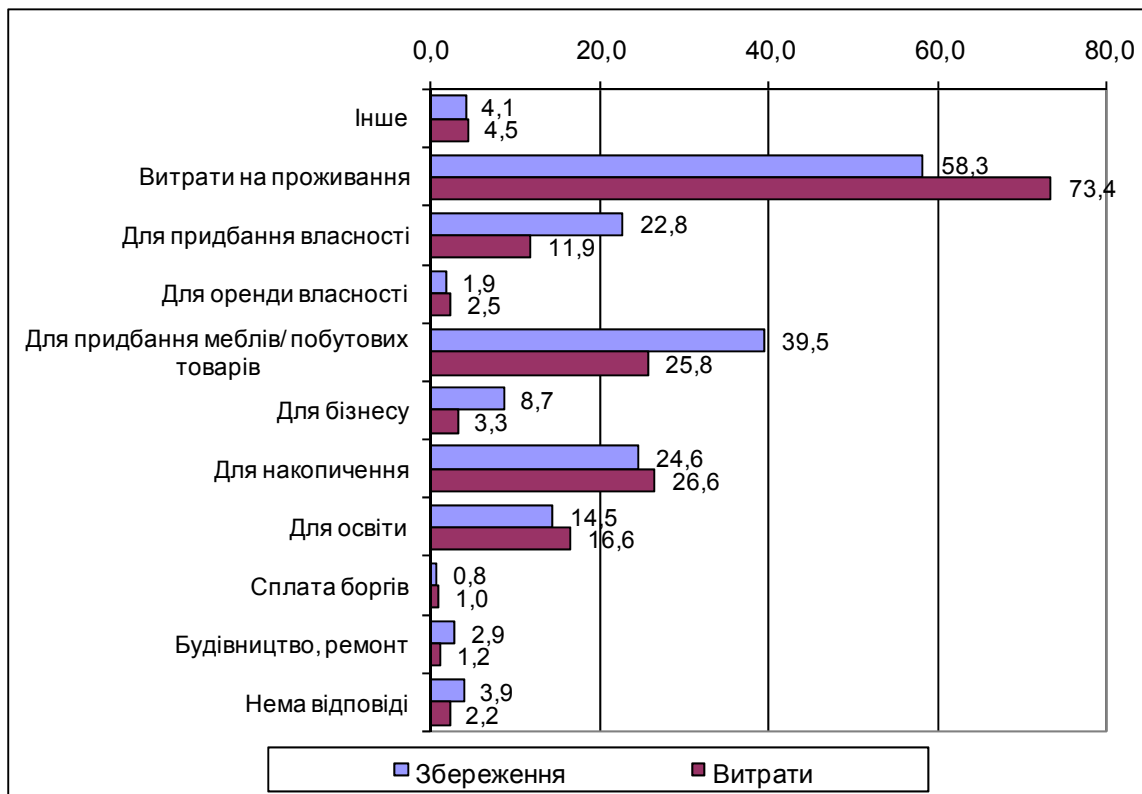
Лише 10.8% мігрантів, що повернулися, стверджували, що вони знають про офіційні програми, які допомагають адаптуватися мігрантам, що повернулися,

4.4.2. Повернення та розвиток

Згідно з опитуванням, 90.4% мігрантів повернулися додому з заощадженнями. На графіку 31 показано, як використовуються заощадження порівняно з використанням переказів. Заощадження частіше використовувалися для купівлі меблів/товарів для дому, майна та для бізнес цілей, ніж перекази заробітків емігрантів. З цього може бути зроблений висновок, що заощадження використовуються більш продуктивно і, таким чином, більше сприяють економічному розвитку країни, ніж перекази заробітків емігрантів.

Витрати заощаджень на прибуткову діяльність, як-то бізнес, є вищою серед мігрантів з вищим рівнем освіти та серед тих, що повернулися з країн ЄС та Північної Америки.

Графік 31: Використання заощаджень та переказів заробітків емігрантів (%)



N= 917 мігрантів, які повернулися з заощадженнями, та 487 мігрантів, які надсилали грошові перекази

Згідно з опитуванням, 72.9% респондентів працювали після повернення додому. Спостерігаються значні відмінності залежно від статі (79.5% чоловіків та лише 63.5% жінок знайшли роботу), але не за рівнем освіти. В середньому пошук роботи в Україні зайняв 4.7 місяців. Більшості мігрантів пропонували роботу друзі або родичі, або вони повернулися до колишніх роботодавців. 11.8% розпочали власний бізнес після повернення додому.

Основні сектори діяльності після повернення є будівництво, торгівля та промисловість. Ті, хто повернулися з Росії, частіше працюють на будівництві, в той час, як ті, що мігрували до країн ЄС, частіше працюють у комерції або дрібній торгівлі.

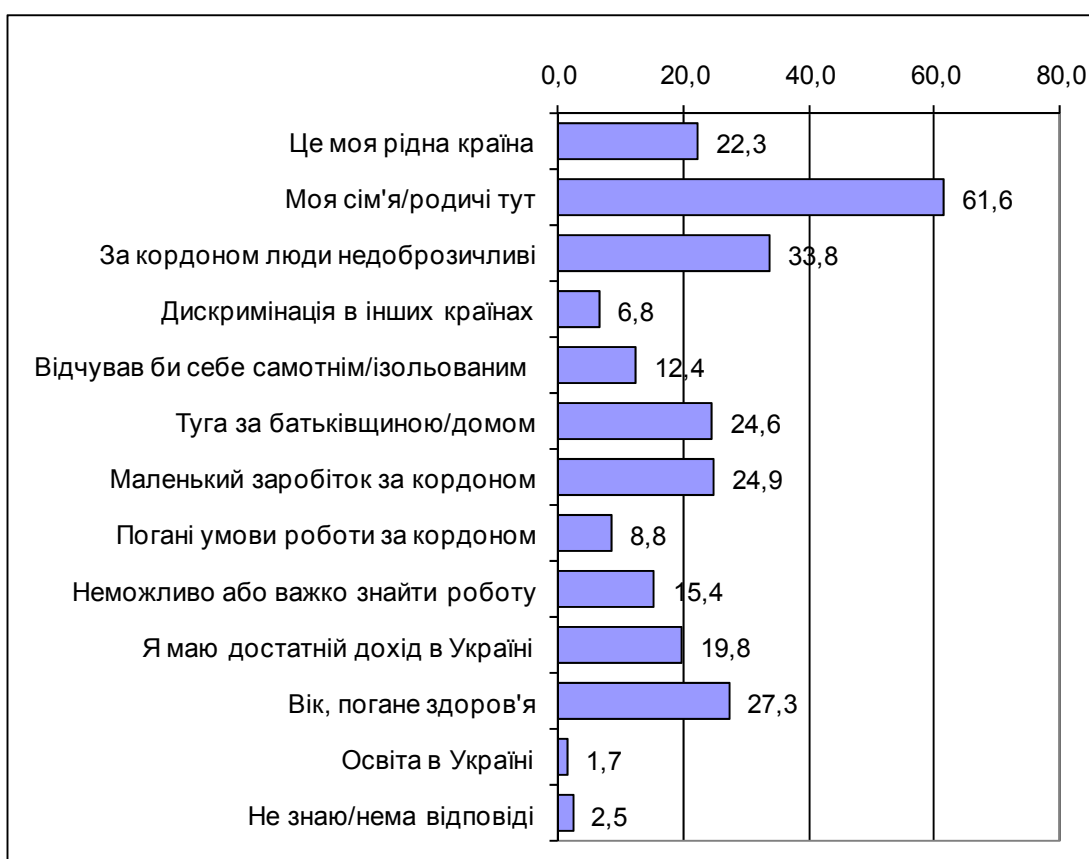
Більш половини опитаних стверджували, що умови їхнього життя після міграції покращилися. Для 45% умови життя не змінилися та лише 4.1% сказали, що умови життя погіршилися. Ці тенденції не залежать від рівня освіти, статті та країни міграції.

4.5. Майбутні плани щодо міграції

Опитування свідчить про те, що 30.2% мігрантів, що повернулися, планують мігрувати знову, незалежно від рівня освіти, статі. Серед них 79.4% готові мігрувати через два роки та 63.7%, протягом наступних 6 місяців.

Причини небажання знову мігрувати пов'язані з родиною, соціальною ексклюзивією і умовами працевлаштування закордоном. Лише 19.8% сказали, що вони вже досягли своєї мети у тому, що стосується доходів (дивіться Графік 32).

Графік 32: Причини не мігрувати знову (%)



N= 708 мігрантів, що повернулися хто не хоче мігрувати знову

Більшість з тих, хто планує знову мігрувати, мають намір повернутися до основної країни призначення. Три чверті тих, хто планує їхати закордон, здатні профінансувати цей крок.

Більшість тих мігрантів, що повернулися, та мають намір поїхати з країни знову, планують займатися тією ж роботою, якою вони і займалися закордоном, принаймні за кваліфікацією. Лише 30.9% мігрантів, що працювали закордоном як некваліфіковані робітники, очікують знайти кращу роботу.

5. Оцінка результатів дослідження

Дослідження ETF може зробити внесок у вивчення освітньо-кваліфікаційного рівня мігрантів, що дозволить перейти від жорсткої імміграційної політики до міграційної стратегії, взаємовигідної як для батьківщини трудових мігрантів, так і для приймаючих країн. Вивчення освітнього рівня мігрантів є ключовим для управління трудовою міграцією: якщо ЄС усвідомлює необхідність долучитися до глобального полювання за талантами заради конкурентноспроможності на світовому ринку, і якщо країни, що розвиваються, бажають набувати, а не втрачати інтелектуальний капітал внаслідок трудової міграції своїх громадян. Трансформація від обмежувальної до взаємовигідної міграційної стратегії є пріоритетом для політики ЄС⁴⁹

Результати досліджень ETF демонструють, що немає якогось єдиного типу мігранта навіть в межах однієї країни. Тим не менше, значний внесок трудових мігрантів у розвиток рідної країни є підтвердженим фактом, і не лише в плані грошових переказів. При цьому, немає ніяких спеціальних програм чи заходів, спрямованих на підтримку розвитку країн за рахунок трудової міграції.

Аналіз, проведений ETF, показує, що існує багато аспектів, які слід брати до уваги для розробки стратегії взаємовигідної міграції, зокрема:

а. Управління міграцією

Міністерство праці і соціальної політики.

Повноваження Міністерства праці і соціальної політики у питанні управління трудовою міграцією необхідно розширити, зокрема потрібно виробити чітку коротко- і середньострокову стратегію разом із іншими суміжними міністерствами і донорськими організаціями.

В даному контексті слід зосередитись на включенні кваліфікаційного компонента в національну міграційну стратегію, націлену на підвищення рівня кваліфікації української робочої сили. Крім цього, Міністерству рекомендується виробити політику задоволення потреб мігрантів різного рівня кваліфікації. Зокрема, така політика передбачає періодичні дослідження міграції, посилення за кордон висококваліфікованих спеціалістів чи студентів тих спеціальностей, які користуються підвищеним попитом в країні, за стипендійними програмами.

Необхідно також створити інфраструктуру для активного поширення інформації про основні міграційні канали, робочі можливості та небезпеки нелегальної роботи. Дослідження ETF доводить, що наявні можливості легальної міграції зазвичай не є чітко спрямованими на певну аудиторію та прозорими.

Міністерству слід включити компонент професійного навчання до нових міжнародних угод щодо взаємного працевлаштування з метою покращення кваліфікаційного рівня мігрантів, які в свою чергу повернуть країні знання, набуті за кордоном. Окрім цього, необхідно розвивати систему заохочення для постійного чи тимчасового повернення в країну висококваліфікованих мігрантів.

⁴⁹Обговорення міграції та розвитку ЄС: деякі конкретні орієнтири (COM(2005) 390 final, 1.9.2005)

Державна служба зайнятості

Державній службі зайнятості необхідно розвивати спеціальні адаптаційні схеми для підтримки створення власного бізнесу мігрантами, що повернулись, з метою економічно ефективного для країни застосування їхнього закордонного досвіду. Часто мігранти бувають недостатньо обізнаними із законодавством та практикою приватного підприємництва, особливостями ринку праці тощо. В цьому контексті можна започаткувати створення спеціальних інформаційних пунктів в різних державних установах, службах зайнятості і бізнес асоціаціях.

Державний комітет статистики

Роль Державного комітету статистики в контексті міграції є ключовою. Адже дуже важливо якомога поглибленіше вивчати рівень освіти (ISCED) кваліфікаційний рівень (ISCO) мігрантів, зокрема за статтю. Крім того, необхідно збирати дані щодо кваліфікаційного перенасичення і нестачі на українському ринку робочої сили, які потім можна використовувати при розробці заходів щодо керованої/регулярної міграції, запобігання відтоку інтелектуального капіталу і обговорення двосторонніх договорів щодо взаємного працевлаштування. У підсумку необхідно співставляти рівні працевлаштування і безробіття за різними сферами зайнятості і структуру міграційних потоків в Україні і приймаючих країнах. Збір відповідних даних необхідно проводити регулярно.

6. Міграція і розвиток: невідповідність між рівнями освіти і сферами зайнятості мігрантів за кордоном.

Дослідження мігрантів, які повернулися, доводить дуже обмежену можливість для українських мігрантів застосовувати свої професійні навички за кордоном. Так майже 40% мігрантів, що повернулися (особливо жінки - майже половина з них) виконували некваліфіковану роботу. Понад 35% мігрантів з вищою освітою також працювали як некваліфіковані робітники.

Більше того, результати дослідження показують, що мігранти не лише не змогли застосувати свою освіту і навички за кордоном, а й не набули нових навичок. Так 88% мігрантів, що повернулися, не проходили жодних навчальних курсів за кордоном. 47% мігрантів, які після повернення працевлаштувались в Україні, визнали, що їм допоміг загальний досвід перебування за кордоном і набуті там робочі навички. Важливо зауважити, що основним джерелом інформації про вакансії для мігрантів, що повернулися, були друзі чи колеги по роботі, а не спеціалісти служби зайнятості.

Кількість мігрантів, які, повернувшись, стали роботодавцями чи самозайнятими, є відносно незначною. Найкращим способом підтримати мігрантів, що повернулися, є комбінація гнучкої урядової політики і бурхливий розвиток економіки в рідній країні. Задля сприяння позитивному впливу міграції на регіональний розвиток законодавцям слід розробити схеми повернення, спрямовані на сприяння створенню нових робочих місць. На сьогодні таких схем практично немає або вони рідко застосовуються.

Прямого зв'язку між міграцією і розвитком немає. За результатами дослідження ETF припускається, що тимчасова міграція є потенційно вигідною, але в Україні ці вигоди ще не достатньо усвідомлені. Досвід роботи за кордоном, навіть короткочасний, сприяє накопиченню фінансового капіталу і корисних навичок, які неможливо було б отримати іншими шляхами.

Відповідно до вищесказаного, задля максимального використання потенціалу мігрантів, українські законодавці могли б запровадити систему визнання кваліфікацій і легалізації "напівформального і неформального навчання". Адже згідно з дослідженням ETF, навчання під час роботи є найтипівішою формою навчання за кордоном, і навички, набуті під час такого навчання, мають визнаватися в Україні. За зразок інструментів сертифікації можна взяти Європейську стандартну класифікацію освіти (European Qualification Framework - EQF), Загальноєвропейські принципи визнання напівформального і неформального навчання, Europass. Оскільки Україна є учасницею Болонського процесу, нова сертифікація навчання повинна стати не просто формальною процедурою, а призводити до реального підвищення освітнього рівня.

Стратегічні рекомендації

Рекомендується створення інформаційного центру з питань можливостей легальної міграції: такий центр мав би включати мережу регіональних філій. Тут є дві можливості: i) започаткування нової окремої інституції; ii) організація інформаційного центру при вже існуючій структурі. Цією структурою могла б стати Державна служба зайнятості, враховуючи її нагальну потреби в інституційному розвитку. Останній варіант дешевший і приносить подвійну користь: не лише для потенційних мігрантів, але й в плані додаткових можливостей зайнятості населення. Для підтримки збалансованості ринку робочої сили необхідно створити електронну базу даних, в якій слід об'єднати дані, вже зібрані донорськими організаціями.

Визнання кваліфікацій залишається відкритим питанням. На практиці це є дуже складним завданням через відсутність стандартів кваліфікації, класифікації сфер зайнятості на національному рівні і нерозвинутої системи модульних тренінгів на основі оцінки кваліфікацій. Звісно, нереально створити в коротко-чи середньостроковій перспективі Національну кваліфікаційну структуру, яка була б пов'язана з Європейською стандартною класифікацією освіти (EQF). Тим не менше, можна починати працювати на рівні секторів економіки (наприклад, будівництво, харчова промисловість тощо), щоб разом із зацікавленими партнерами визначити кваліфікаційний профіль даного сектору, який відповідав би вимогам країн-членів ЄС. Для цього можна було б на добровільній основі створити групу для переговорів між українськими урядовцями, профспілками, європейськими та місцевими роботодавцями щодо розробки прозорих кваліфікаційних структур з метою підвищення рівня кваліфікації робочої сили і створення позитивного сценарію міграції. Це також сприяло б визначенню тих політичних інструментів і програм, які Україна могла б перейняти для розвитку своєї освітньої і національної кваліфікаційної структур.

6. Посилання

1. Асоціація регіональних кадрових агенцій України, офіційний веб-сайт: www.arka.com.ua
2. Гайдучкий А. Міграційний капітал в Україні: прихована реальність//Дзеркало тижня. Київ, 2007. № 15 (644).
3. «Гастарбайтерські інвестиції», газета «День» № 182 (www.day.kyiv.ua/190141/)
4. Гирик Н.А. «Ринок освітніх послуг і ринок праці України: проблема дисбалансу між попитом на робочу силу та її пропозицією».
(http://www.rusnauka.com/17_SSN_2007/Economics/22329.doc.htm)
5. Державний комітет статистики на Laborsta, www.laborsta.ilo.org
6. Державний комітет статистики, офіційний веб-сайт: www.ukrstat.gov.ua
7. Дослідження щодо торгівлі людськими ресурсами: Білорусь, Болгарія, Молдова, Румунія, Україна. Підготовлено ГФК Юкрейн для МОМ, 2006.
8. Звіт Омбудсмена Ніни Карпачової у Верховній Раді. *Голос України*. 2003, квітень 15, р.15.
9. *Зовнішні трудові міграції населення України* / за редакцією Е.М. Лібанової, О.І. Позняка. – К.: РВПС України НАН України 2002.
10. Либанова Э., Позняк А. Формирование потоков трудовых миграций в приграничных регионах Украины // *Миграция и пограничный режим: Беларусь, Молдова, Россия и Украина: Сб. науч. трудов* / Под общ. ред. С. И. Пирожкова. Киев: НИПМБ, 2002.
11. Малиновская Е. *Украина без барьеров* // Отечественные записки. Киев, 2004. № 4 (www.strana-oz.ru/?numid=19&article=918)
12. Міжнародний організація праці, Laborsta (<http://laborsta.ilo.org/>)
13. Міністерство закордонних справ України, офіційний веб-сайт: www.mfa.gov.ua
14. Місія МОМ в Україні, офіційний веб-сайт: www.iom.org.ua
15. Оцінка міграції робочої сили для нових незалежних держав. Міжнародна організація міграції, 2006. (http://www.iom.org.ua/docs/im100_1.pdf)
16. Торгівля людськими ресурсами та міграція робочої сили в Україні. Національне дослідження, 2005. (www.iom.org.ua)
17. "Укрзакордонпраця", веб-сайт www.profua.com
18. Укрінформ. *Єдина Україна. Українці у світі. Хвилі української діаспори*. (<http://diaspora.ukrinform.com>)
19. Хомра О., *Освіта, статус зайнятості, види діяльності мігрантів і немігрантів*.
http://www.scnm.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=46974&cat_id=45479&search_param=%D0%A5%D0%BE%D0%BC%D1%80%D0%B0&searchForum=1&searchDocarch=1&searchPublishing=1
20. Яворська В., Куделіна С., *Історичний огляд міграційних процесів в Україні // Історія української географії. Всеукраїнський науково-теоретичний часопис*.- Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. - Випуск 2 (14). - С.104-111. <http://ukrtur.narod.ru/istoukrgeo/allpubl/antropos/istoglmigr.htm>.
21. Eurydice – European Commission (eds.) : Focus on the Structure of Higher Education in Europe 2006/07. National Trends in the Bologna Process. Brussels, 2007.
22. Labour Migration Assessment for the WNIS countries. International Organization for Migration, 2006. http://www.iom.org.ua/docs/im100_1.pdf
23. Malynovska, O. 2006. " Caught Between East and West, Ukraine Struggles with Its Migration Policy", Національний інститут проблем міжнародної безпеки, Київ. (<http://www.migrationinformation.org/Profiles/display.cfm?ID=365>)
24. Rutkowski J. 2007. Is there a Skills Mismatch in Ukraine? Draft paper presented at the EC-WB workshop held in April 2008 in Kyiv.

Додаток 1 – Історичний огляд міграції

За останні більш ніж двісті років Україна пережила чотири хвилі масової еміграції. Перша хвиля розпочалася у другій половині 19-го сторіччя та тривала до початку Першої світової війни. За цим було дві хвилі еміграції у радянський період. Остання хвиля розпочалася після набуття Україною незалежності.

Другу половину 19-го сторіччя було відзначено початком масової міграції українців. Цю хвилю було названо “робоча” міграція, оскільки до цього призвели в основному економічні причини. Ці мігранти були переважно бідними, неосвіченими та дуже релігійними мешканцями сільської місцевості. Тодішні мігранти з східної України прямували на схід через урядову земельну політику. Земельні реформи призвели до переселення 0.9-1.6 мільйонів⁵⁰ селян до південної України, Казахстану, далекого сходу Росії та Сибіру. На початку двадцятого сторіччя до цієї першої хвилі економічної міграції на Захід приєдналася і політична еміграція. Перша масова хвиля емігрантів створила сильні українські спільноти, зокрема у США та Канаді. Не лише перше, але також друге та третє покоління мігрантів зберегли свою мову, релігійні та культурні традиції, школи та ЗМІ. Вони також сформували широку соціальну мережу для допомоги новачкам та підтримували тісні зв'язки з батьківщиною.

Розпад Австро-Угорської імперії, російська революція 1917 року та поразка українських національних рухів 1917-1920 років призвела до нового великого еміграційного руху. Згідно з Українським національним інформаційним агентством (“Укрінформ”), приблизно вісімдесят тисяч людей мігрували до країн Європи, переважно до таких сусідніх країн, як Польща, Угорщина, Чехія, Болгарія та Румунія, а також до Австрії та Франції. Велика та активна діаспора сформувалася у Німеччині, де кількість українців сягнула п'ятнадцяти тисяч осіб вже у 1920-30х роках⁵¹, не включаючи сезонних мігрантів з західної України. В той же самий час, більше шістдесяті семи тисяч українців емігрували до Канади, осідаючи як у сільській місцевості західних, так і у великих містах східних промислових провінцій⁵². Серед інших країн міграції, США та Австралія привабили найбільшу кількість мігрантів. В той час, як економічні причини все ще були вагомими для мігрантів з західної України, ця хвиля була більшою мірою викликана політичними причинами, тому класова приналежність мігрантів була дуже різною.

У більшості своїй це були молоді люди, колишні солдати та офіцери, представники українського національного уряду, колишні великі приватні землевласники та члени їх сімей, селяни, працівники, професіонали середнього класу та вчені. Представники української діаспори стверджують, що близько 700 українських мігрантів у США та Канаді мали диплом магістра або доктора у 1936 році⁵³. Таким чином, високий рівень освіти та активний стиль життя були знаковими особливостями цієї еміграційної хвилі. Ще одною важливою рисою цієї хвилі було повернення мігрантів, яке почалося на початку 1920х років, протягом періоду так званого “Українського відродження” у Радянському Союзі. Більшість мігрантів, що повернулися, пізніше були звинувачені у політичній ненадійності та страчені. Загалом, більше 200 000 осіб поїхали з західної України між двома Світовими війнами⁵⁴, а ще 210 000 осіб поїхали між 1945 та 1953 роками⁵⁵.

В той же час, радянські урядовці на чолі зі Сталіним практикували масові депортації українців на схід Росії, у Центральну Азію, Казахстан та Сибір. Більше 1 мільйон селян⁵⁶ та членів їх родин були звинувачені у капіталістичних та/або націоналістських поглядах та

⁵⁰ Yavors'ka V. and Kydelina S., 2006; Malynovska, 2006

⁵¹ Укрінформ

⁵² Там же.

⁵³ Там же.

⁵⁴ Укрінформ

⁵⁵ Там же.

⁵⁶ Yavors'ka V. and Kydelina S., 2006; Malynovska, 2006

були примусово депортовані. В той час як за походженням спочатку це у більшості своїй були багаті родини, пізніше політика поширилася і на будь-кого, хто не погоджувався з офіційними планами колективізації. Приблизно два мільйони людей⁵⁷ було евакуйовано у східні регіони Радянського Союзу протягом Другої світової війни, і деякі з них ніколи не повернулися. Принаймні ще один мільйон людей⁵⁸ було депортовано з західної України у 1939-1941 роках після її анексії Радянським Союзом у рамках пакту Молотова-Рібентропа. Ще близько 200 000 людей⁵⁹ з того регіону було звинувачено у "політичній ненадійності" та депортовано у післявоєнний період через "опирання принципам політичної та економічної систем радянської адміністрації". Ця група була дуже різноманітною: колишні приватні землевласники, активні члени націоналістських та інших недержавних організацій, колишні військовополонені та учасники руху опору на чолі з Українською повстанською армією (УПА).

Радянський режим вживав репресії по відношенню не лише до етнічних українців, але також і інших етнічних меншин, що проживали на території України. У 1930-х та 1940-х роках близько 450 000 етнічних німців, більше 200 000 кримських татар, а також поляки, болгари, вірмени та греки були депортовані з їх історичних територій в Україні⁶⁰.

Окрім депортацій усі радянські урядовці штучно організовували на перший погляд "добровільні" міграційні рухи, а саме масштабні комсомольські (молодіжне крило Комуністичної партії) призови. Українська молодь масово брала участь у гігантських проектах по всьому Радянському Союзу протягом 1920-1930-х років індустріалізації, кампанії "Піднята цілина" у Казахстані у 1950-1960-х роках, будівництва Байкало-Амурської магістралі на Дальньому Сході Росії у 1970х роках та інших подібних проектах⁶¹. Практика централізованого розподілу випускників та службових у запасі також сприяла заселенню українцями всього Радянському Союзу. Кількість етнічних українців, які мешкали в інших радянських республіках, постійно зростала протягом радянського періоду. В той же час, імміграція в Україну також була значною, і сальдо міграції протягом більшості років було позитивним. Важливим аспектом цього процесу був значний приток пенсіонерів в Україну. Згідно останнього перепису населення у Радянському Союзі у 1989 році близько 6.8 мільйонів українців мешкали за межами України; 4.4 мільйонів з них у Росії та 890 000 у Казахстані. В той же час приблизно 44% етнічних росіян в Україні - найбільшої етнічної меншини – були народжені за межами України⁶². І зрештою у 1970-х та 1980-х роках близько 150-200 000 мешканців поїхали з України⁶³, у більшості політичні дисиденти, етнічні євреї та німці, а також релігійні меншини⁶⁴, як-то баптисти, євангелісти та п'ятидесятники.

⁵⁷ Yavors'ka V. and Kydelina S., 2006

⁵⁸ Malynovska, 2006

⁵⁹ Там же.

⁶⁰ Там же.

⁶¹ Прибыткова И., 2002

⁶² Malynovska, 2006

⁶³ Yavors'ka V. and Kydelina S., 2006

⁶⁴ Традиційні релігії в Україні - християнство, римо-католицизм і греко-католицизм.

Двосторонні угоди України щодо взаємного визнання кваліфікацій

Країна	Угода	Рік
Вірменія	Угода між Кабінетом міністрів України та урядом Вірменії щодо взаємного визнання та еквівалентності документів щодо освіти та наукових ступенів	1.03.2001
Азербайджан	Угода між Кабінетом міністрів України та урядом Азербайджану щодо взаємного визнання та еквівалентності документів щодо освіти та наукових ступенів	16.03.2000
Білорусь	Угода між Кабінетом міністрів України та урядом Білорусії щодо взаємного визнання та еквівалентності документів щодо освіти та наукових ступенів	16.02.1998
Болгарія	Угода між урядом України та урядом Болгарії щодо взаємного визнання та еквівалентності документів щодо освіти та наукових ступенів	27.06.2001
Китай	Угода між Кабінетом міністрів України та урядом Китайської Народної Республіки щодо взаємного визнання та еквівалентності документів щодо освіти та наукових ступенів	11.12.1998
Естонія	Угода між урядом України та урядом Естонії щодо взаємного визнання та еквівалентності документів щодо освіти та наукових ступенів	06.02.1996
Угорщина	Угода між Кабінетом міністрів України та урядом Угорщини щодо взаємного визнання та еквівалентності документів щодо освіти та наукових ступенів, отриманих в Україні та республіки Угорщина	28.04.1998
Казахстан	Угода між Міністерством освіти України та Міністерством освіти Казахстану щодо співробітництва у сфері освіти	26.09.2001
Молдова	Угода між Кабінетом міністрів України та урядом Молдавії щодо взаємного визнання та еквівалентності документів щодо освіти та наукових ступенів	18.05.2001
Румунія	Угода між Кабінетом міністрів України та урядом Румунії щодо взаємного визнання та еквівалентності документів щодо освіти та наукових ступенів, які надаються в Україні та Румунії	28.08.1995
Росія	Угода між Кабінетом міністрів України та урядом Російської федерації щодо взаємного визнання та еквівалентності документів щодо освіти та наукових ступенів	26.05.2000
Словаччина	Угода між Кабінетом міністрів України та урядом Словаччини щодо взаємного визнання освітніх документів, які надаються в Україні та Словаччини	01.02.2000
Туркменістан	Угода між Кабінетом міністрів України та урядом Туркменістану щодо взаємного визнання та еквівалентності документів щодо освіти та наукових ступенів	14.05.2001
Узбекистан	Угода між урядом України та урядом Узбекистану щодо взаємного визнання та еквівалентності документів щодо освіти та наукових ступенів	

Джерело: офіційний веб-сайт Міністерства освіти та науки України <http://www.mon.gov.ua>